

ÇALIŞMA ORTAMI

İki Ayda Bir Çıkar / Sayı : 121

Mart - Nisan 2012

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
KADIN
SOSYAL POLİTİKA
NÜFUS
SOSYAL HEKİMLİK

• Devletimizin Çocuklara Bakış Açısı

• Suçlu Ayağa Kalk !

• Çalışma ve Yürüme Yüzeyleri

Mustafa TAŞYÜREK

• Toplum Hekimliğine Gönül Verenler - 8

Cüzzamlıların Babası Etem Utku

• Çingeneler ve Sosyal Politika - 2

• Sosyo - Ekonomik Alt Yapı

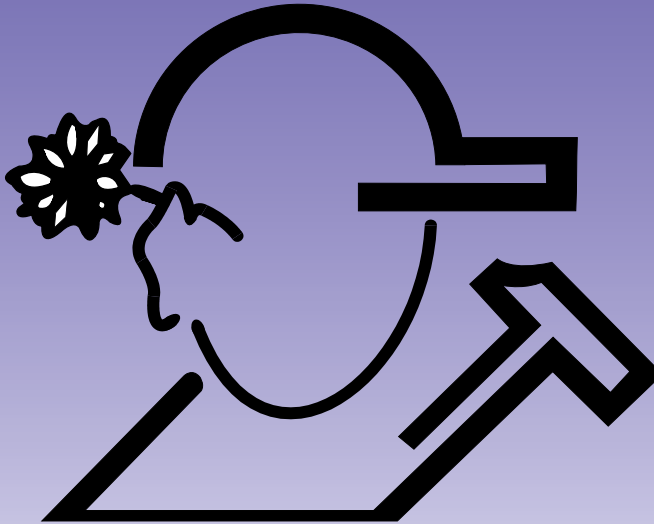
• Bradford'un Milleri - 2

Sıcak Yünün Soğuk Yüzü - Çocukların Sırtındaki Başkent

• Genç Kız Evi'nde Düşler Gerçek Oldu

• İki Dakika Düşün: Tehlikeyi Tanıyalım :

Maden Eritme ve Dökme İşlerinde Çalışanlar

*Çalışan Çocuklara "Vefa Borcu" nuzu
Ödemek İster misiniz?*

*Fisek Enstitüsü'nün 30. Yılı
Çalışma Ortamı'nın 20. Yılı*

Devletimizin Çocuklara Bakış Açısı

Turgut İNAL*

uluslararası Çocuk Yılı etkinliklerinin üzerinden tam 33 yıl geçti. Türkiye'de çocuğa yönelik en kapsamlı ve en yaygın yurttaş hareketi bu yılda geldi. Ama ne yazık ki, elimizde bu geniş yelpazeyi ve coşkuyu yansıta-cak belgeler yok. Elimiz değdiğince, bize ulaştırıldığı ölçüde, sizlerle bu birikimleri paylaşmaya çalışıyoruz. Ümit Sarıaslan dostumuz,bize, "Devletimizin Çocuklara Bakış Açısı" adlı bir kitap ulaştırdı. Sizlerle onu paylaşmak istiyoruz.

Kitap, 1979 yılı 21-22 Nisan'ında, Balıkesir'de düzenlenen aynı başlıklı seminerde sunulan bildirileri, yapılan konuşmaları ve gönderilen mesajları içeriyor. Kapağının da görebileceğiniz gibi, Türkiye'nin önde gelen "aydın"ları katılmış. Ne yazık ki, katılımcıların özgeçmişlerinin yer darlığı nedeniyle verilememiş olduğu, önsözde belirtiliyor. Keşke, verilebilseydi. Çünkü bugün bazıları unutulmaya yüz tutan, bu seçkin ve saygıdeğer insanların anımsanması için bir fırsat olurdu.

Seminer'in açılışında bir konuşma yapan Turgut İnal*, katılıma dikkat çekmiş : "Seminerin şu ilk dakikalarındaki salondaki izleyicilerin havasından ve arka sıralarda 2-300'ü aşan, ayakta izleyici ile birlikte 2.000'in üzerindeki dinleyicinin bulunmasından, son derece etkili olacağına inanıyoruz. Hele hele seminerde bildiri sunmak ve konuşmak üzere katılan, 60'ın üzerindeki her koldan uzmanın bulunması da bizi ayrıca sevindirmektedir. Bir Anadolu kentindeki seminere, böylesine Ankara ve İstanbul'dan iki televizyon kameraman ekibinin gelmiş olmasına, Ankara'dan "Bir Konu Bir Konuk" programı yapımcısının (Jülide Gülizar) onurlandırmasına da son derece sevinçliyiz." (s.9) Turgut İnal, konuşmasına devamla, seminerin hedeflerini de açıklıyor : "Bu seminere katılan her konuşmacı, gerek şahsi, gerekse bağlı bulunduğu örgüt adına son derece acı da olsa, yurt çocuklarının ve bu ulusun evlatlarının durumlarını bütün çıplaklığı ile ortaya koymalıdır. Bunu ana hedef olarak kabul ediyoruz. Elbette bu seminerde kara tablolar ve karanlık rakkamlar öne sürülecektir. Bu mümkündür, ama bilinmesini istiyoruz ki, biz buraya kara rakkamlar ve karanlık tablolar ve ağıtlar dinlemeye gelmedik. Biz bu seminere bu kara tabloların, nasıl ve ne yolla, hangi bilimsel ve yurt gerçekleri ile çözüleceğini getirilmesini istiyoruz." (s.10-11)

Seminerde konuşan Prof.Dr.Cahit Talas, "Bir ülke ya da genişleterek söylersek dünya, maddesel ve moral mutluluğa ve gönence ulaşmak ve barış içinde yaşamak istiyorsa, olanaklarının çoğunu çocuklarının sağlıklı büyümelerine ve iyi yetiştirmelerine ayırmalıdır. Çocuğa yapılan yatırımlar, yatırımların en verimlisidir. Çünkü, çocuk değer yaratmaya adaydır". (s.17)

Bu sözleri tamamlayan Prof.Dr.Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, "Çocuk bir dünyadır", "Çocuk bir evrendir", "Çocuk bir ülkenin geleceğidir" sözleri boşuna söylenmiş sözler değildir. Bunlardan ilk ikisi çocuğun bireysel açıdan, sonuncusu da toplumsal açıdan önemini gösterir. Şu halde, "Devletimizin çocuğa bakış açısı ne olmalıdır?" konusunu ele alırken, ön planda, göz önünde bulundurulması gereken nokta, bu ikincisi yani 'Çocuğun ülkenin geleceği olduğu' gerçeğidir diyerek, konuşmaların gidiş yönünü göstermiştir. (s.35)

Genel İş Sendikası Balıkesir Şubesi'nden Aktan ve Öztürk, konunun sınıfsal boyutuna dikkat çekerek, "Uygarca ya-

şama koşullarının kısıtlandığı, işçi ve emekçilerin yaşadığı bölgelerde çocuk sorununun ağırlıkla ön plana çıktığı görülmektedir. Kentsel bölgelere oranla kırsal bölgeler, kent içinde işçi ve emekçilerin yaşadığı gecekondu semtlerinde sorun daha bariz bir şekilde yoğunlaşmaktadır." demişlerdir. (s.36)

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Prof.Dr.Türkan Süren ve arkadaşları, çocukların beslenme bozuklukları, hastalıkları ve ölümleri üzerinde durmuşlardır : "Düşük gelir düzeyi, beslenme biçimlerini sınırlandırıcı öge olarak etki yapmaktadır." (s.45)

Balıkesir Cumhuriyet Savcısı M.Vasıf Ersoy ise, sunduğu bildirisinde, "korunmaya muhtaç" ve "suçlu çocuk"lar sorununa değinmiştir. "Herhangi bir cezaevine gider, çocuk koğuşuna giderseniz, yaşları 11 ile 18 arasında değişen tutuklu ya da hükümlülere sorunuz suçlarını. Alacağınız yanıt, hırsızlık, orman yakmak, yaralamak, adam öldürmek, ırza geçmek, kız kaçırmak ... olacaktır. Ana babaları olup olmadığını sorunuz. Ya

yok diyeceklerdir; ya da ikisinden biri yok diyeceklerdir; ya da ana babaları boşanmışlardır. Ya da Almanya'larda konuk işçi olarak çalışmaktadır diyeceklerdir." Ersoy, önerisinde, "Çocuk Vakıflarının kurulmasıyla, sosyal devlet müdahalesine dikkat çekmiş; toplumla devletin elele çalışması gerektiğini söylemiştir. (s.56-58)

TRT'den Sema Okay ise konuşmasında, yurt dışında çalışmaya giden işçilerimizin çocuklarının sorunlarına değinmiş "Ö çocuklar uzaklarda ama biz nerdeyiz?" diye sormuş; genç kuşaklara sahiplenilmesi gerektiğine parmak basmıştır. (s.84)

Tanınmış eğitimci Rauf İnan, "eğitim ve öğrenciler" açısından yaptığı değerlendirmelerin ışığında, sorunun özüne dokunmuştur : "Bu olumsuz durumların gerçek nedeni, ... özellikle yöneticilerde, genellikle kamu yöneticilerinde -hele erkeklerde- bulunan, halkımızın dilinde vurdum duymazlık denen bir ruh, bir özyapı aksaklığı olan 'apathie'dir. Bu yaygın ruhsal ve toplumsal hastalık ... Cumhuriyetin ilk 25 yılında yenilmiş, giderilmişti. Sonradan depreştiği (nüktettiği) sayısız olaylar ve sorunlarla görülen bu ruhsal durum, açık bir bilinç ve kesin kararlarla, denetleme ve izlemelerle giderilmedikçe, bu hastalık sağaltılmadıkça yurdumuzda önemli hiç bir sorun çözümlemesine olanak bulunamayacağı gibi, toplumsal sorunlar gittikçe karmaşılaşacaktır." (s.113)

Prof.Dr.Cevat Geray, "küçük yaşlarda okula gidememiş, ya da okulu bırakmış, çalışmak zokunda kalmış olan" çırakların durumuna dikkat çekiyor. Onların ve okula gitme olanağı bulamamış çocukların eğitim gereksinmelerine, her yaştan yetişkinin halk eğitimi gereksinmelerine vurgu yapıyor. (s.169)

Prof.Dr.Faruk Erem, henüz yasalasamamış olan "Çocuk Mahkemeleri Yasa Tasarısı" ile ilgili eleştirilerini sıralarken, "çocuk suçluluğu", "islahevleri" ve "yetiştirme yurtları" ilişkilerine de dikkat çekiyor.

İşte kitap böyle devam ediyor. 213 sayfa da büyük bir birikimi yansıtmaya olanağı buluyor. Kitabı bütünüyle inceledikten sonra, semineri düzenleyenlere ve katkıda bulunarak toplumu "aydın"latanlara içten teşekkür etmek olanaksız. Ama aradan geçen 33 yılda iktidar olanlara da "esef" etmek olanaksız. Devletin çocuklarımıza bakış açısı, koskoca bir "sıfır".

Bir 33 yıl daha sonra, yine bu vurdumduymazlıkla, bu solumsuzlukla karşılaşmak istemiyorsak, toplumsal duyarlılığı ve toplumsal sorumluluğu canlandırmak zorundayız. Devletin insana bakış açısını, zincirlerinden kurtarmak zorundayız.

* Toplum önderi, Avukat, Eski Baro Başkanı, Balıkesir Merkez Yetiştirme Yurdu Derneği Başkanı

SUÇLU AYAĞA KALK !

Feyza CENGİZ*

- ▲ İşsizlik ve yoksulluk, sokakta yaşayan çocukların sayısını üçe katladı.
Uyuşturucu bağımlılığı ilkokullara kadar indi.
- ▲ Çocuk gelinlerin sayısı gün geçtikçe artıyor.
- ▲ Çocuk ticareti, silah ve uyuşturucu ticaretini geride bıraktı.
- ▲ Her yıl 2,5 milyon çocuk açlıktan ölüyor.
- ▲ 500 milyon çocuk yetersiz beslenme tehlikesiyle karşı karşıya.
- ▲ Çocuklar, organ mafyasının, çocuk pornocularının kışkacında.
- ▲ Küçük çocuklar artık internet kanalıyla satılıp, fuhuş batağına sürükleniyor.
- ▲ Ucuz işgücü arayan piyasalar, çocuk işçiliğini tetikliyor.
- ▲ Küreselleşen dünyada, şiddet çığ gibi büyürken, en büyük zararı çocuklar görüyor.

Gün geçmiyor ki, çocuklarla ilgili haberler çıksın.

Her yıl binlerce çocuk dünyaya geliyor. Kimi savaşın, kimi açlığın, sefaletin kol gezdiği bir yerde, kimi deprem çadırında, kimi hapishanede, kimi istenmediği bir yerde, kimi daha doğmadan annesine atılan dayakla şiddetin ortasında, kendi seçmediği bir yaşama "merhaba" diyor.

Seçme haklarını elinden aldığımız çocuklar için neler yapıyoruz? Bu yazıyı okuyan sizlerden hiç olmazsa 2-3 dakika durup düşünmenizi rica ediyoruz.

Bu sayımızdaki "Çocuk Haber" bölümünün konusu: Çocuğa Yönelik Şiddet.

Newyork'ta 12 Ekim 2011 tarihinde çocuk hakları örgütlerinden oluşan bir koalisyon "çocuğa karşı şiddet" konulu yeni bir rapor yayınladı. Raporda Çocuk şiddetine son verilmesi için hükümetlere önerilerde bulunuldu., sorumlulukları hatırlatıldı. Çocuk haklarının geliştirilmesi için var olan çocuk yasalarının güçlendirilmesi ve yeni stratejiler geliştirilmesi yasal düzenlemeler çerçevesinde hazırlanması gereği vurgulandı.

Küresel çaptaki çocuk şiddetinin güncellendiği beş yıllık raporda çocuk şiddetinin boyutları açığa vuruldu. Buna göre devletlerin vermiş olduğu birçok söze karşın çocuk şiddetinin sürdürüldüğü belirtildi. Raporda çocukların halen bakıcıları, aileleri, öğretmenleri ve işverenleri tarafından şiddete uğradığı, zorla uyuşturucu taşıyıcılığı yaptırıldığı, cinsel istismara maruz bırakıldığı, dövüldüğü, aşağılandığı belirtilmiştir.

Bu Rapor, Birleşmiş Milletler'in (BM) çocuk şiddetinin büyüklüğünü araştırdığı çalışmasından beş yıl sonra hazırlanmıştır. 100 den fazla çalışma konusuna ayrılmış rapor, sivil toplum kuruluşları, Birleşmiş Milletler kuruluşları ve bilimsel araştırmacılar tarafından 2006'dan beri inceleme yapıldı.

"Çocuklara Yönelik Şiddet BM Araştırması STK Danışma Konseyi" Eş Başkanı Jo Becke bir açıklamasında çocukların dünya çapında şaşırtıcı düzeyde şiddete kurban olduklarını ve şiddete karşı önleyici çalışmaların ise acınacak derecede yavaş olduğunu açıklamıştır. Açıklamasının devamında çocuğa karşı şiddetin beş yıl öncesinde olduğu gibi bugün de ürküntü verdiğini belirtmiştir.

Çocuğa karşı şiddete yönelik yapılan araştırmaların sonuçları, durumun ciddiyetini sürdürdüğünü görülmektedir.

- 37 ülke genelindeki bir araştırma bulgusuna göre 2-14 yaş arası çocukların ortalama %86'sı her ay fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldığını,
- 78 ülkede öğretmenlerin hala eğitim aracı olarak öğrencilerine bedensel ceza yöntemini uyguladıkları, bazı ülkelerde ise bu rakamın % 97 'ye ulaştığı,
- Engelli çocukların, engelli olmayan çocuklara göre 4-5 kat daha fazla cinsel istismara ve şiddete uğradığı ,
- Amerika ve İngiltere gibi bazı ülkelerde, çocuklara şiddet uygulanarak suç işlemeye zorlandıkları ve yetişkinlerden iki üç kat daha fazla suç kurbanı olduğu,
- Dünya genelinde, çocuk suçluların sayısı dünya çapında son beş yıl içinde % 50'den fazla arttığı,

yapılan araştırmalarla ortaya çıkmıştır. Bu ürkütücü verilere karşın, azıcık da olsa gelişmeler vardır.

2006 yılından bu yana çocuklara karşı uygulanan bedensel cezalandırmanın yasaklandığı ülkelerin sayısında artışlar olduğu görülmüştür. Bedensel cezalandırmanın yasaklandığı ülkelerin sayısının 16'dan 30'a kadar yükselmesi bunu göstermektedir. Yasaklamanın uygulandığı ülkeler içinde Kenya, Polonya, Tunus ve yeni bir devlet olan Güney Sudan da vardır. Bazı bölgelerde ise çocuğa yönelik, şiddet konusunda yeni yöntemler ve yasal düzenlemeler geliştirilmiştir.

"Çocuklara Yönelik Şiddet BM Araştırması STK Danışma Konseyi" Eş Başkanı Jo Becke, çocuklara yönelik bedensel cezayı yasaklayan ülke sayısında artış olduğunu ancak bunun yeterli olmadığını yaptığı konuşmasında vurgulamıştır. Konuşmasının devamında, yasal koruması olmayan ve şiddete uğrayan çocukların güvenliğinin hükümetler tarafından sağlanması gerekliliğinin altını çizmiştir.

Durumun önemi ve ivediliği, toplumun sesini yansıtan Sivil Toplum Kuruluşlarına (STK) da iletilmiştir. STK'ların bir an önce hükümetlerle bir araya gelip, Birleşmiş Milletler'in 2006 yılındaki çalışmasında belirttiği önerilere dikkat çekmesi gereği vurgulanmıştır. Dünyada çocuğa karşı şiddetin yasaklanması için yasal düzenlemelerin hazırlanmasında, hükümetlerin ve STK'ların işbirliği içinde olması konusuna dikkat çekilmiştir. STK'ların, bu hazırlık çalışmalarında ve uygulamada, ulusal stratejiler geliştirmesi ve bu hususta da hükümetlere karşı baskıcı tavır takınmalarının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Save the Children (Çocukları Kurtarın) adlı uluslararası yardım kuruluşu, bu çağırışı hemen yaşama geçirmiştir. Çocuklarla ilgili sorunların gün geçtikçe çığ gibi büyümesi kaygısıyla, İngiliz Hükümetine bir öneri götürmüştür. Bu öneride, İngiliz Hükümetinden 2012 Olimpiyat Oyunlarını izlemek üzere Londra'ya gelecek olan dünya liderlerinin, çocuklar için bir Doruk Toplantısı düzenlemesi istemi var. Ne acıklı bir durum. Olimpiyatları izlemeye zaman bulan Dünya liderleri, geleceğin yapı taşlarını oluşturan çocuklar için bir araya gelmeyi bir gönüllü kuruluşun önerisiyle yapacaklar. Tabii bu öneri İngiliz Hükümetince ve Dünya Liderlerince onaylanırsa.

Çocuğa karşı uygulanan şiddetin üstesinden gelinmesi konusunda Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği tarafından görevlendirilen Marta Santos Pais konuşmasında, şiddetin devam ettiğini, şiddete toplumsal olarak göz yumulduğunu; şiddetin bir disiplin yöntemi, ceza biçimi gibi kabul görüldüğünü belirtti. Çocukların şiddete maruz kaldıkları sürece kendilerini geliştiremeyeceği, varolan potansiyel-

* Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

lerini dışı vuramayacağını da konuşmasının devamına ekledi.

19 Ekim 2011 tarihinde Galler Ulusal Meclisinde çocuğa yönelik saldırı olgularına karşı, yasal düzenleme yapılması oya sunuldu. Bu yasal düzenlemeyle, saldırıya uğrayan çocuğa, yetişkinlerle aynı koruma sağlanacaktır. Bu uygulama ile Galler'de çocuğa yönelik şiddetin yasaklanmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır.

"Çocukların Bedensel Cezalandırmasına Son" Küresel Girişiminin hazırladığı, e-bültenin 18 inci sayısında, bedensel cezaları yasaklayan ülkeler listesine Batı Afrika'nın güney orta kıyısında yer alan TOGO'nun da eklendiğini duyurdu. Yine aynı sayısında Güney Afrika ülkesi ZAMBİYA'da okullardaki şiddetin yasaklandığını açıkladı.

Türkiye'de 2006 yılında düzenlenen bir konferansta Devlet Bakanı Nibet Çubukçu Türkiye'deki çocuk şiddetinin yüzde 46 olduğunu belirtirken, Uluslararası Af Örgütü'nün 2011 yılında yayınlamış olduğu, "Yıllık İnsan Hakları Raporu"nda ise, Türkiye'de şiddetin eski yıllara oranla daha da arttığı belirtilmiştir. Örgüt, bu nedenle, bir an önce önlem alınması konusunda, hem hükümeti, hem de gönüllü kuruluşları göreve çağırmıştır.

STK'lar üstüne düşen görevi yerine getirmişler, ilgili Bakanlığa eksiklikleri ve önerilerini bir bir sıralamışlardır :

- ▲ Kapsamlı ve tüm yurdu temsil edebilecek bir örnekleme, çocuk istismarının Türkiye'deki boyutlarını belirlemeye yönelik bir çalışma yapılmalı.
- ▲ Eğitimciler, hukukçular, sağlık çalışanları, kolluk kuvvetlerini bilgilendirme ve farkındalık artırma çalışmaları yapılmalı.
- ▲ Çocukları güçlendirecek, çocukların kendilerini koruma becerilerini geliştirecek, madde kullanımını önlemeye yönelik çalışmalar yapılmalı.
- ▲ Ailelere sorumluluklarıyla ilgili eğitimler de verilmeli.
- ▲ Medyadaki haberler, çocukların sağlığına ve gelişimine zarar verebilecek şekilde yapılmamalı.
- ▲ İnternet kullanımı konusunda çocuklar ve aileleri eğitilmeli.
- ▲ Cinsel istismara uğrayan çocukların ilk başvurularının alındığı ve yasal sürece girişte çocuğun örselenmesini en aza indirecek yapıların oluşturulması sağlanmalı. Çocuk İzlem Merkezleri tüm yurttan yaygınlaştırılmalı.
- ▲ Fiziksel şiddete uğrayan ya da aile içinde şiddete tanık olan ve ihmale uğrayan çocukların tanı, tedavi ve izlemi için merkezler kurulmalı.
- ▲ İstismara uğrayan çocuklar konusunda, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yanı sıra Sağlık, Adalet, Milli Eğitim, İçişleri Bakanlıkları işbirliği içinde olmalı.
- ▲ Çocuk evliliklerinin devlet tarafından onaylanmasının önüne geçilmeli.
- ▲ Yasadaki enstese ilişki tanımı ve cezalarındaki eksiklikler giderilmeli.

STK'ların önerileri bunlar. Artık top hükümetin, sorumlu bakanlığın ve toplumun tüm bireylerinin.

Şiddet son zamanların önemli toplumsal sorunlarından. Gerek sözlü, gerek cinsel, gerek fiziksel-bedensel, gerekse duygusal ve psikolojik şiddetle evde, okulda, işte, sokakta herhangi bir sosyal ortamda karşılaşılmaktadır.

Yapılan araştırmalar, çocuğa uygulanan şiddetin çocukta onarılamaz izler bıraktığını ortaya koymuştur. Şiddete uğrayan çocukta fiziksel yetersizlikler ortaya çıkar. Uğradığı baskının ve şiddetin sonucu olarak özgürleşemediğinden kendini ifade etme zorlukları görülür. Şiddete maruz kalmış çocukların, uğradığı baskı dolayısıyla diğer çocuklara oranla kendine olan güveni daha azdır, adımlarını atarken hep bir soru işareti vardır düşüncesinde. Birey olabilmek, çocuklukla başlar. Toplum, geleceğinin temellerini çocuklarla birlikte atar. Şiddetle büyüyen bireyin kendisinden son-

raki kuşağa vereceği eğitimi, öğretimi de yine şiddet içerikli olur. Şiddeti içselleştirerek toplumsal boyuta taşır. Şiddetle büyümüş çocuk, şiddete dayalı bir toplumu şekillendirir.

İNSANLARIN ÇOĞU

Sorumluluk getireceği için
DÜŞÜNMEKTEN ...

Kaybetmekten korktuğu için
SEVMEKTEN ...

Eleştirilmekten korktuğu için
KONUŞMAKTAN ...

Gençliğin değerini bilmediği için
UNUTULMAKTAN ...

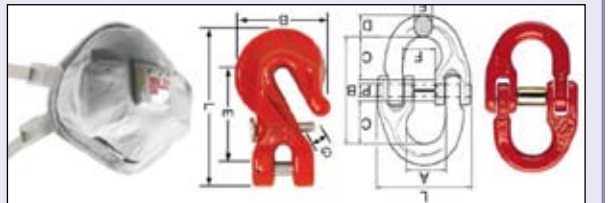
Aslında yaşamayı bilmediği için
ÖLMEKTEN ...
KORKUYOR!

W.Shakespeare

Siz o korkanlardan olmayın.

Geleceğin aydınlık olmasını istiyorsanız, hiç zaman yitirmeden bu konuda mücadele edenlere el verin, onlarla birlikte yanlışlıklara "HAYIR" deyin.

1. Yüklemin kaldırılmasında kullanılan zincirlerde düğüm ve büküm olmayacak, zincir cıvatalarla tutturulmaya cak / kısaltılmayacak (SİG T m.429).
2. Zincirlerin üzerine kaynak yapılmamalı, ara bağlantı elemanı olarak mapalar vb. kullanılmamalıdır.
3. Yük kancaları... yüklerin kurtulup düşmelerini önlemek için güvenlikli mandallı bulunacak (SİG T m.436).
4. Vincin veya kaldırılan yükün hareketi esnasında çalışanları uyarmak için operatör, sesi açıkca işittirilebilen zil, çan ve benzerleriyle işaret verecek ve bunlar hareket halinde devamlı olarak gatacaktır (SİG T m.405).
5. Yükle çalışanların üzerinden (kesinlikle) geçirilmeyecek (SİG T m.382)
6. Kaldırma makineleri ve araçları her çalışmaya başlamadan önce, operatörleri tarafından kontrol edilecek ve geliş halatlar, zincirler, kancalar, sapalar, kasnaklar, frenler ve otomatik durdurucular, yetkili personel tarafından bir bütün olarak kontrol edilecek ve bir kontrol belgesi düzenlenecektir.
7. İşçilerin kullandığı toz ve duman maskesi CE damgalı, dokümanlarda kullanılabileceği onaylanmış olmalıdır.
8. İşçilere dokümanlarda kullanılabilecek KKD'lerin seçimi, kullanımı ve saklanması, ile "kaldırma araçlarının güvenli kullanımı" konusunda eğitim verilmelidir.

Ne yapılmalı ?

> Sayfa 23'ün yanıtı

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Çalışma ve Yürüme Yüzeyleri

Mustafa TAŞYÜREK*

(mustafatasyurek@fisek.org.tr)

**Eğer düşürürsen, onu hemen topl
Eğer dökersen, onu hemen temizle,
Eğer çıkartmışsan, onu bir kenara koy,
Nereye gidiyorsan oraya bak
Ve nereye bakıyorsan oraya git.** [1]

Çalışma ortamında en basit ve kolay önlem alınacak saha “**yürüme ve çalışma yüzeyleridir**”. Ancak ülkemizde çoğu işyerinde bu önlemlerin alınmadığı görülmektedir. Bu nedenle de “**çalışanların aynı seviyeden düşmesi**” sonucu oluşan iş kazalarının oranı; SGK’ya bildirilen iş kazalarının %8,8’ini oluşturmaktadır.

İşyeri zeminleri (döşemeleri), sabit ve el merdivenleri gibi yürüme ve çalışma yüzeyleri, kayma, takılma ve düşme gibi iş kazaları ile ilişkilidir.

“2010 yılı SGK iş kazaları ve meslek hastalıkları istatistikleri”nde; iş kazası sonucu oluşan yaraların vücuttaki yerine bakıldığında: 27 360 el, başparmak ve diğer parmak yaralanmalarının (%43,5 ile, her zaman olduğu gibi) ilk sırayı aldığı, bunu 10 310 iş kazası ile **ayak ve ayakparmaklarının (%16,4) ikinci sırada** izlediği görülmektedir.

(5510 sayılı kanunun 4-1/a maddesi kapsamındaki **aktif sigortalıların 2010 yılı** içinde SGK’ya bildirilen **iş kazasının** (toplam **62 903**), kişilerin düşmesiyle sonuçlanan toplam 8992 kazanın 5565’i (%8,8) **Kişilerin hemzemin ortamda (aynı seviyede) düşmesi** ile sonuçlandığı belirtilmektedir.

Kişilerin **yüksek bir yerden** (ağaçlar, binalar, yapı iskeleleri, merdivenler, makinalar, araçlar) ve çukur,derin bir yere (hendeklere, kuyulara, kazılara, yerdeki çukurlara) **düşmesi** sonucu 3396 (%5,4) **iş kazası oluşmuştur** [2].

Aktif sigortalıların (iş kazası ve meslek hastalığı sonucu) sürekli iş görmezlik ve ölüm sayısı’na bakıldığında; (iş kazası ve meslek hastalığı sonucu öldürülen işçi sayısında) 2009’da bir önceki yıla göre %35, **2010’da ise 2009’ yılına göre %24,2’lik bir artış olmuştur**. Sürekli iş görmez’likle sonuçlanan iş kazaların ve meslek hastalıklarında da durum aynıdır.

Tablo 1: İş Kazası ve Meslek Hastalıkları İstatistikleri

Yıllar	2008	2009	2010
İş Kazası & Meslek Hastalığı Sonucu Sürekli İş Görmezlik	1.694	1.885	2.085
İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sonucu Ölüm	866	1.171	1.454
İş Kazası ve Meslek Hastalığı - Toplamı	72.963	64.316	62.903

(Kaynak: SGK İş Kazası ve meslek hastalıkları istatistikleri)[2].

Ülke düzeyinde iş kazası ve meslek hastalıklarının sayısının azalmış olması sevindiricidir. İşyerlerinin iş sağlığı ve güvenliği performansını sürekli iyileştirmesine bir veri olarak değerlendirilebilir(!), Ancak; “sürekli işgöremezlik+ölüm” olgularındaki artış üzücü ve ciddidir. Bu çelişkili görünümün, **işyerlerinin kayıt dışı çalışmalarının ve iş kazalarıyla**

meslek hastalıklarını **resmi kurumlara bildirme yükümlülüğünü** (yeterince) **yerine getirmediklerinin** de bir belirtisi olarak algılanabilir(mi?).

(http://pages.globetrotter.net/cladu/accident.jpg)

İnternet ortamında “iş kazaları” ile ilgili “resim” ya da karikatürler” arandığında sıkça karşımıza çıkan şekillerden biri; “Work Accident – İş kazaları” kolu sarılmış bir işçi ile betimlenen resimdir. Bu karikatür-resimde; iş kazası geçiren işçilerin hemen yanında duran bir çift bot ise “*Terrorist’s Work Accident - Terörist’in İş Kazası*” olarak betimlenmiştir.

Yan tarafta sahipsiz görülen bir çift bot ise, yukarıdaki karikatürdeki gibi teröriste ait değil, “**çalışma ve / veya yürüme yüzeyleri**” ile ilgili iş kazası geçiren işçiden [bir işyeri çatısında biriken ve gün ışığını azaltan (kum vb.) tozları temizleyip, iki büyük boya kutusundan yapılan kova ile taşırken çatı döşemesinin kırılan bölümüne basarak 6-7 m.’den düşen işçinin hastaneye götürülürken “*acil servis personeline*” çıkartılan] işyerinde kalan bir iş ayakkabısı(!)dır.. Tıpkı (Ülkemizde bazı yörelerde uygulanan) inanç veya gelenekler gereği yaşamını yitiren kişinin ailesi tarafından **kapının dışına bırakılan ayakkabısı** gibi.

Basında; “Hatay - Payas Beldesi’nde (09.01.2009) bulunan bir demir-çelik tesisinin haddehanesinde **iş güvenliği müdürü** olarak çalışan bir mühendis, ‘iş kazası’ sonucu yaşamını yitirdi. İşçilerin çalıştığı iş yerini kontrol etmek üzere çıktığı işletmenin çatısından **şeffaf tabanın kırılması** sonucu 15 metre yükseklikten düşen mühendis, .. **kurtarılmadı** ..” şeklinde çıkan iş kazasına çok benziyor. Ancak (herhalde) düşülen mesafenin daha az olmasından dolayı (*resimdeki botların sahibi işçi*) kazalı birkaç kırıkla kurtulmuştur [3].

Ah keşke(!) iş güvenliğinin “**Cam, sac ve çimento harçlı levhalardan yapılmış veya eskimiş, yıpranmış ve dayanıklılığı azalmış çatılarda, çatı merdiveni kullanılmak ve buralarda tam güvenlik sağlanmadıkça çalışılmayacaktır** (YİSG T Madde 15)” kuralına uyabilseydi.

Benzer kazalarla maalesef sıkça karşılaşıyoruz tıpkı , Bursa’da (28.05.2010) bir mobilya fabrikasında çıkan yangına ve alevlere çatıdan müdahale etmek isteyen bir itfaiye eri(nin) **havalandırma deliğinden aşağıya düşmesi** gibi. Bu kazayı haberleştirenlerden gazeteci, metrelerce yükseklikten yere çakılan itfaiyecinin hayati tehlikesinin sürdürdüğünü belirtmişti (!) [4].

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

İşyerlerinde “kayma, takılma ve düşmeleri” önleme neden önemlidir?

Yukarıda belirtildiği gibi, **çalışma ve yürüme yüzeyleri**nden kayma, takılma ve düşmeler yatılı bakımı gerektirebilecek kırıklar, eklem burkulmaları, bel incinmeleri, ezilmeler, berelenmeler, doku yırtılmaları ile sonuçlanabilecek ciddi yaralanmalara neden olabilir. Bu yaralanmalar bir çok (istatistiklerden de anlaşılacağı üzere) ağrı ve acıya neden olduğu gibi bazen ölümlle bile sonuçlanabilir.

Oysa bu kazalar olmayabilir ya da önlenebilir. Herkes iş başında güvenli çalışma uygulamaları ile kayma, takılma ve takılma tehlikelerini azaltmaya yardımcı olabilir.

Etkili çözümler genellikle sade, ucuz ve diğer yaralanmaların önlenmesine de katkıda bulunur.

Çözümler geliştirmek için yapılması gerekenler:

Düşme kazalarının nasıl meydana geldiğini anlamak,
Sorun alanlarını belirlemek,
Düşme tehlikeleri önlemek veya en aza indirmek,
Yaralanmaların dercesini azaltmak'tır.

Tanımlar:

Ülkemizde iş sağlığı ve güvenliği mevzuatında geçmeyen, ancak bazı ülke ve büyük kuruluşların standard veya prosedürlerinde çalışma ve yürüme yüzeyi ile ilgili (gerekli İSG önlemlerini alırken yararlanılabilecek) bazı tanımlar'ı belirtmek (önlemleri planlarken) gerekli olabilir ; [5] [6] [7]

- ▲ Duvar deliği
- ▲ Duvar açıklığı
- ▲ Zemin boşluğu (açıklığı)

- ▲ Zemin yüzeyleri – zemindeki delikler veya çöküntü – çukurlar, eğimler, döşeme malzemesinin dağılması/seyreilmesi, çıkmış nesneler, kapatılmamış (yağmur vb.) drenajları veya çukurlar, engeller, bükülmüş döşeme tahtaları veya plakalar, gevşek veya kötü donatılmış izgara, zemin desteklerinin bel vermesi (çökmesi), kötü drenaj.

Duvar deliği :Herhangi bir duvar veya bölmede, serbest genişliği, 76,2 cm'den (30 inç) az fakat 3,54 cm (1 inç)'den daha yüksek bir açıklık. (Havalandırma deliği veya drenaj açıklığı gibi)	Duvar açıklığı:Herhangi bir duvar veya bölmede, kişilerin düşebileceği, en az 76,2 (30 inç) yüksekliğinde ve 45,72 cm (18 inç) genişliğinde bir açıklık	Zemin boşluğu (açıklığı) : Herhangi bir çalışma zeminde, platformda, kaldırım veya döşemede ölçülen 30,48 cm (12 inç)'den küçük, fakat 2,54 cm (1 inç) den büyük ölçülen, herhangi bir malzemenin düşebileceği fakat insanın düşmeyeceği bir açıklık.

Kazaların Nedenleri :

Aşağıda yürüme ve çalışma yüzeylerinin kayma, takılma ve düşme kazalarına neden olan durumları belirtilmiştir.

- ▲ Ayak altındaki yüzeylerin hareketi (Ör: Paspaslar veya merdivenler)
- ▲ Destek yapıların çökmesi veya kırılması (Örneğin, döşeme tahtaları, ayakta çalışılan tezgahlarda ayak altı yükseltme/çalışma tahta platformları, merdiven basamaklarının, iskele veya tırmanma / ağ halatları).
- ▲ Düzey değişiklikleri.
- ▲ Eğim.

- ▲ Kaygan zemin yüzeyleri - (yüzeyin niteliği, yaşı, cilası, veya bakım eksikliği gibi nedenlerden)
- ▲ Sabit Merdivenler - dik, düzensiz basamaklar, eksik veya aşınmış basamakların karmakarışık, trabzanın olmaması, zayıf veya düzensiz aydınlatma, pencerelerden parlama, merdiven alanında dikkati bir başka tarafa çekme (örneğin, işaret veya poster), merdivene açıklan kapıların önüne birşeyler konulması
- ▲ Uzatma kabloları, güç kabloları, hava hortumları, boruların gelişigüzel bırakılması veya yere yakın kanalların açılması (İşçi Sağlığı İş Güvenliği Tüzüğü'nün 9.maddesine göre, İşyeri olarak kul-

lanılan binaların döşeme yüzeyine, orada çalışan işçiler için tehlikeli olacak şekilde, makine, tesis, ham, yarı işlenmiş veya tam işlenmiş malzeme bırakılmayacaktır.)

- ▲ Çeşitli çöpler, plastik torbalar vb.

- ▲ Makina veya ekipmanların çıkıntılı parçalarının varlığı,
- ▲ Merdivenler / İskeleler(in) – yanlış kullanımı, uygun kurulmamış olması,
- ▲ Mevsimsel koşullar - kar, buz, yağmur veya yürüme yüzeyleri üzerinde çamurların bulunması,

- ▲ İşyerlerinde kapalı ve açık alanlarda “yaya yürüş yolu”nun belirlenmemiş olması veya buralarda ayak takılabilir açık kırıkların, kırıkların, seviye farklarının, bozuklukların olması, bunların sistemli bir şekilde kontrol ve bakım - onarımlarının yapılmaması,
- ▲ Yapılan işe ve işyeri koşullarına (kayma vb.) uygun iş ayakkabısının kullanılmaması, iş güvenliği ayakkabılarının topuğuna basarak kullanılması.
- ▲ Kötü ışıklandırma.
- ▲ Duman, buhar / kapalı görünüm^[8].

Ne Yapmalı ?

1. İşyeri Düzeyinde Çalışma Ortamının Kontrol Altına Alınması

Yukarıda (ancak bazıları) belirtilebilmiş olan kaza nedenlerinin önüne geçmek olasıdır. Bunun için, yürüme ve çalışma yüzeyleri güvenli duruma getirilmesi gerekmektedir. Bunun için ilk elde yapılması gerektiğini düşündüğümüz önlemleri şöyle sıralayabiliriz :

İşyeri / Fabrika- içi

- ▲ Özellikle dökülme ve saçılmaların olabildiği makina ve ekipmanların etrafında, merdivenler ve rampalarda, yemekhane ve koridorlarda kaymayan yüzeyler oluşturulmalıdır.
- ▲ Sık sık ıslanan veya ıslak olan alanlarda kaymaz özellikler veren platformlar veya diğer kaymaz zeminler sağlanmalıdır. Damlama olan yerlere , makina ve ekipman altına (çalışma ve yürüme zeminine yayılmayı önleyecek) tavalar konulmalıdır.
- ▲ Geçitlere, özellikle merdivenlere, uygun aydınlatma sağlanmalıdır.
- ▲ Yıpranmış veya hasar görmüş - aşınmış merdiven basamakları onarılmalı veya değiştirilmelidir.

- ▲ Basamakları, rampaları ve diğer yükseklik değişimleri açıkça işaretlenmelidir.
- ▲ Uygun depolama tesisleri (olanakları) sağlanmalıdır. Dökülmeleri derhal temizleme, atık bertarafı, parça ve ekipman depolama, merdiven ve iskele güvenliği , kayma ve düşme tehlikelerini raporlama ve düzeltme için prosedürler oluşturulmalı ve uygulanması sağlanmalı,
- ▲ Kaygan alanlara uyarı işaretlerinin konulması(nı),
- ▲ Kaza raporlarının periyodik olarak gözden geçirilmesi [nerede ve nasıl kayma ve düşme(ler) oldu, koşullar / katkıda bulunan nedenler belirlendi mi (adreslendi mi) ?]
- ▲ Yüksek yerlere düzenli olarak ulaşmak için kalıcı olanaklar sağlanmalıdır^[8].
- ▲ Derinliği 183 cm (6 feet) veya daha fazla olan kazılar (harfiyatlar) üzerine konan geçitlere, düşmeleri önlemek için, koruyucu yapılmalıdır^[8].
- ▲ Asansör boşlukları ve diğer benzer açıklıklar düşme tehlikesine karşı korunmalıdır
- ▲ Tel halat korkuluklar, görünürlüğü arttırmak için, her 180 cm’de şerit (bayrak) bağlanmalıdır. ^[6,8,9]
- ▲ Tavan veya döşemelerdeki boşluk ve deliklere korkuluk yapılmalı veya bu deliklerin üstleri geçici bir süre için uygun şekilde kapatılmalıdır (YİİSGT Madde 11)
- ▲ Boru korkulukların trabzan veya dikmeleri, en az 1 1/4 parmak ve ara korkuluklar ise, en az (1) parmak borudan yapılmış olmalıdır (İSİG T m.14)
- ▲ 122 cm (4 feet) ve daha yüksek zemin veya platformların açık olan her tarafında (zemin veya platforma bitişik) korkuluk / koruyucu bulunmalıdır. İşçilerde mal/malzeme yükleme gibi nedenlerle açtığı/ yerinden çıkardığı korkuluğu (anılan işlem tamamlanır tamamlanmaz - uygun şekilde) tekrar yerine takmalıdır.

Çalışanların / işçilerin uyması gerekenler;

- ▲ İşçiler üzerlerine iyi oturacak, bir takılma tehlikesine neden olmayacak elbise giymeli, (Islak, karlı – buzlu, yağlı vb. zeminde kaymaya dirençli) uygun iş (güvenliği) ayakkabısı giymeli, ^[4]
- ▲ Herhangi bir sıvı dökülmesi hemen temizlenmeli,
- ▲ Ağır malzemeyi erişilebilecekleri alanlara depolamalı,
- ▲ Yükleri – malzemeyi görüşünü engellemeyecek şekilde taşımalı,
- ▲ (Her zaman) eşek şakasından kaçınmalı,
- ▲ Kaymayı önleyici tabanlı iş ayakkabısı giymeli,
- ▲ Gideceği yöne bakmaya zaman ayırmalı ve dikkat etmeli, ^[11]

- ▲ Güvenli bir hızla yürünmelidir, Gidilen yöne bakılmalı, yön değişimi dikkatlice gerçekleştirilmelidir. Koşulmamalıdır.
- ▲ İş güvenliği prosedürleri izlenmelidir; koruyucu donanımlarını kullanılmalıdır (örneğin: uygun iş ayakkabısı)
- ▲ Loş veya aydınlatılmamış alanlarda el feneri veya seyyar aydınlatma kullanılmalıdır.
- ▲ Her zaman uyanık olunmalıdır.
- ▲ Kaygan bir yüzey üzerinde, mümkün olan en KISA adımlar atılmalıdır. Islak ve kaygan alanlardan geçerken, ayak parmakları dışarı bakacak şekilde ve kısa adımlar atın. Bir penguin gibi yürüyün! [8]

Dış Sahalar

- ▲ Yükleme Rampaları - sarı uyarı çizgileri ile kenarları işaretleyin. İşçiler(de) kenarlara dikkat etmeli, oraları gözlemelidir. Çalışanlar asla aşağı atlama-malı ve merdivenleri kullanmalıdır.
- ▲ Merdivenleri, rampaları (tekerlekli sandalye /araba rampaları da dahil) ve yürüme yolları temiz ve iyi durumda bulundurulmalıdır.
- ▲ Otoparklar iyi durumda bulundurulmalıdır. Deliklere, beton ayırıcı barlara (çubuklara), bordürlere, atılmış/boşaltılmış kaplara ve diğer takılma tehlikelerine dikkat edilmelidir.
- ▲ Yürüme ve çalışma yüzeylerine buza karşı kum veya tuz atılmalıdır.

Ofisler

- ▲ Halılarda takılmaya neden olabilecek yıpranma ve yırtılma olmadığından emin olun(malı).
- ▲ Telefon kordonları, enerji ve/veya uzatma kabloları vb. geçiş güzergahında bırakılmamalı ya da takılmaya neden olmayacak uygun bir kanal içine alınmalıdır.
- ▲ Mobilyalar bir engel yaratmayacak şekilde düzenlenmeli,
- ▲ Islak zeminlere kaymayan taban malzemesi konulmalıdır.

İşyeri Yönetim

- ▲ İş Sağlığı ve güvenliği mevzuatında "çalışma ve yürüme yüzeyleri ile ilgili (yasal) yükümlülükler yerine getirilmelidir.
- ▲ İşyeri yönetimi kayma, takılma ve düşme risklerini değerlendirmeli, kontrolleri belirlerken veya mevcut kontroller üzerinde değişiklik yapmayı planlarken aşağıdaki hiyerarşiye uygun olarak risklerin azaltılması düşünülmelidir:
 - a) Ortadan kaldırma,
 - b) Yerine koyma,
 - c) Mühendislik kontrolleri,
 - d) İşaretler/uyarılar ve/veya diğer idari kontroller,
 - e) Kişisel koruyucu donanım. [12]
- ▲ Çalışma ve yürüme yüzeylerini denetimi (tetkiki) için (işyerine özgü) bir kontrol listesi [9] hazırlanmalı ve bu yöntemle; çalışma ve yürüme yüzeylerini (düzenli) kontrol etmeli ve aksaklıkları gidermelidir.

Derinliği 183 cm (6 feet) veya daha fazla olan kazılar (harfiyatlar) üzerine konan geçitlere, düşmeleri önlemek için, koruyucu yapılmalıdır[5].

Asansör boşlukları ve diğer benzer açıklıklar düşme tehlikesine karşı korunmalıdır

Tel halat korkuluklar, görünürlüğü arttırmak için, her 180 cm'de şerit (bayrak) bağlanmalıdır. [5] [7,10]

2. Ülke Düzeyinde Durum ve Önlemler :

Genelde, tüm iş kazalarının ve meslek hastalıklarının sayısının azaltılması için ülkemizde (sürekli belirttiği gibi) devlet, işveren, işçilere ve toplumun diğer gruplarına (medya, meslek örgütleri, sivil toplum örgütleri vb.) önemli sorumluluk ve yükümlülükler düşmektedir.

Devlet, (yeterli sayı ve nitelikte iş müfettişlerince) çalışma hayatı ile ilgili mevzuatın uygulanmasını (etkin bir şekilde) izle(r/meli), denetle(r/meli) ve teftiş ed(er/meli) ki [K.m.91] işverenler iş sağlığı ve güvenliği mevzuatının yükümlülüklerini (sistemli bir şekilde) yerine getirmelidir. İşçi sendikaları, meslek örgütleri ve sivil toplum örgütleri de süreci yakından izleyerek, eleştiri ve kamuoyu oluşturma görevlerini yerine getirmelidirler.

Kaynakça

- 1- http://www.illinoisosha.com/PDF/Poster_SlipsTripsFalls.pdf
- 2- http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler/sgk_istatistik_yilliklari
- [SGK 2010 yılı s Kazaları ve Meslek Hastalıkları istatistikleri Tablo:1.3.8/1 (62903)]
- 3- http://www.halkingunlugu.net/guncel/denetime_giden_m_hendis_is_kazas_nda_oldu.html
- 4- http://www.dha.com.tr/n.php?n=2f29704f-2010_05_28
- 5- <http://www.osha.gov/SLTC/walkingworkingsurfaces/index.html>
- 6- <http://www.elcosh.org/record/document/611/d000593.pdf>
- 7- http://www.nclabor.com/osh/etta/presentations/walkwork_rev0.ppt
- 8- <http://www.hse.gov.uk/pubns/turkish/indg225.pdf>
- 9- <http://www.iapa.ca/pdf/walking.pdf>
- 10- <http://www.dipity.com/usdol-osha/OSHA-at-40/>
- 11- http://www.ccohs.ca/oshanswers/safety_haz/falls.html?oe
- 12- TSE, Türk Standardı, TS 18001 Nisan 2008, s.7

Toplum Hekimliğine Gönül Verenler - 8

CÜZZAMLILARIN BABASI ETEM UTKU⁽¹⁾

A.Gürhan FİŞEK*

"Cüzzamla savaştı, sadece tıbbi tedavi ile değil, hayata küsen insanlara yaşama sevincini yeniden kazandırmakla zafere ulaşılır."

Mahatma GANDI

"Doktor Utku, Türkiye'deki Cüzzamlıların Babasıdır."
(Prof.Dr.Gay Prieto, Dünya Sağlık Örgütü Eksperti, 1961)

Prieto, onun "cüzzamlıların babası" olarak niteliyor; ama, yazılarında görüyoruz ki, Doç.Dr.Etem Utku, onları "kardeşlerim" diye anıyor. Bu yaşamını bir davaya adanmanın kanıtı değil de nedir? Ama bu satırları okudukça göreceğiz ki, Etem Utku, topluma karşı sorumluluğunu canla başla yerine getirmenin daha bir çok kanıtını vermiş. Sözgelimi, 1961 yılında yayınladığı "Lepra ve Modern Anlamı" kitabını, hiç bir telif ücreti beklemezsizin, kurucusu ve başkanı olduğu, "Cüzzam Savaş ve Araştırma Derneği"ne armağan etmiştir. O tarihlerde Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin dekanı olan Prof.Dr.Behiç Onul, kitaba yazdığı önsözde şöyle diyor: "Büyük bir emek ve özellikle kuvvetli bir ülkü ürünü olan bu satırlar, Türk hekiminin bu alandaki savsaklamasını ve çaresizliğini yok edecek gerçekleri sıralıyor. Doçent Dr.Ethem Utku'ya lepra savaşı için uğraşmalarından ve Türk kütüphanesine armağan ettiği bu değerli yapıttan dolayı, ne kadar teşekkür edilsede azdır." (1)

İnsanlık, tarihi boyunca, cüzzamdan korktuğu kadar başka hiçbir şeyden korkmamıştır. Cüzzam, tarih boyunca insanlığın en büyük düşmanı olarak görülmüş; cüzzamlılar yüzyıllar boyunca lanetlenmiş; toplumdan kovulmuş yine insanlık tarihinde, hiç bir millet, hiç bir insan hatta hiç bir yaratık cüzzamlıların çektiği kadar çile ve eziyet çekmemiştir." (2) Günümüzde hastalığın muayene yöntemleri basit, tanısı çok kolaydır. Hatta hekim olmayan sağlıkçılar tarafından da kolayca tanı konulabilmektedir. Yeter ki, kuşkanılın ve araştırılsın. İlacı, 1941 yılında bulunmuştur; tedavisi vardır ve kesindir. "Bu kesin bilgilerin ışığında, hala eski çağlardan kalma, efsaneleşmiş korku ve fanatik bu şartlanma ile cüzzamlılara karşı çağdışı davranışları sürdürmek kuşkusuz bir insanlık suçudur. İşte dava budur, savaş budur ve bu savaşta ilk bayrağı açan Dr.Etem Utku olmuştur." (2)

Dr.Etem Utku, 1912 yılında Eskişehir'de doğmuş; babasının da Çanakkale gazisi bir binbaşı olmasının etkisiyle askeri tıbbiyede okumuş ve 1942 yılında Tabip Teğmen rütbesiyle, Elazığ Asker Hastanesi'nde İnfeksiyon Hastalıkları Uzmanı olarak göreve başlamıştır. Bu tarihten bir yıl önce (1941'de), daha önce İstanbul Lepra Hastanesi'nin kurulması için çaba gösteren Dr.Mazhar Osman'ın çabalarıyla, Elazığ'da Cüzzam Hastanesi açılmıştı. Utku'nun cüzzam ile ve cüzzamlı hastalarla ilk tanışması bu dönemde olmuştur. "Bir gün ziyaretine gittiği Cüzzam Hastanesi Başhekimisiyle hastaneyi dolaşırken, cüzzamlıları görmüş; onlara yapılan insanlık dışı, çirkin ve fena davranışlardan, yaşadıkları ortamın kötülüğünden fazlasıyla etkelenmiş ve cüzzamlılara yardım edeceğine söz vermiştir." (2)

* Prof.Dr.

(1) Bu yazının oluşmasında katkılarından ötürü teşekkürlerimiz, (soyadı sırasına göre), Prof.Dr.Yaşar Bilge, Prof.Dr.Siber Göksel, Prof.Dr.Nihal Kundakçı, Prof.Dr.Baskın Oran, Prof.Dr.Nihat Özyardımcı, Prof.Dr.Ahmet Saltık, Dr.Mustafa Süttaş, Prof.Dr.Yıldız Tümerdem'e, Prof.Dr.Ayşe Yüksel'e.

NOT: Yapılan bazı aktarmalar, güzel Türkçemiz ile söylenmiştir.

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Lepra Eğitim ve Araştırma Merkezi girişinde Dr. Ethem Utku'nun büstü.

gören olmamıştır. Çocukluk yaşından beri edindiği keman tekniğini bağlamanın kalıbına döktü, çaldı çaldı.

Bağlamanın düğümü
İsterler öldüğümü
Sağ yanımda yastık ister
Sol yanımda sevdiğimi.

O artık kendi kendini keşfetmiş olmanın mutluluğu içinde idi. ... Üç yıl sonra ... Döndüğümü haber almış, bir akşam üzeri geldi. Gece yarısına kadar cüzzam davasını anlattı. ... Etem konuşurken gittikçe büyüyordu. Birden onun, insan ile üstün insan arasındaki sınırı aşmış olduğunu farkettim." (4)

Dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel(1), dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Müsteşarı Doç.Dr. Nusret H. Fişek(2), Doç.Dr. Etem Utku(3), eşi Dilruba Utku(4) ve bir cüzzamlı hasta Lepra Eğitim ve Araştırma Merkezi'nin açılışında.

Dr.Etem Utku, Elazığ'dan sonra, Ankara'da Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü'nde Araştırma Şube Şefi olarak görev yapmıştır. Buradaki çalışmaları, onun Dünya Sağlık Örgütü'nün etkinliklerine katılmasına; uluslararası toplantılarda tanınmış cüzzam savaşçılarıyla tanışmasına olanak vermiştir. Bunlar arasında, Dr.Gay Prieto, Avukat Raola Folleraeu (Kutu No.3) ve M.Falero en önemlileridir. Önünde açılan yeni ufuklar onu üniversite öğretim üyeliğine ve Ankara Üniversitesi'nde cüzzam çalışmalarını başlatmaya yöneltmiştir.

Doç.Dr.Etem Utku, gerek savunduğu ülküler ve gerekse anlatımı ile öğrencilerini çok etkileyen bir öğretim üyesiydi (Kutu No.2). "İntaniye bölümünde 7 yatağı vardı. Cüzzam hastalarıyla olduğu gibi, bizlerle de güzel güzel konuşurdu. Öğrencilerinden Dr.Nihat Özyardımcı (daha sonra göğüs hastalıkları profesörü), mezuniyetinden sonra Van-Başkale ilçesine hükümet tabibi olarak atanmış ve cüzzam çalışmalarını orada yürütmeye başlamıştı. Utku, Başkale'ye gidecek onunla birlikte cüzzam taramalarına katılmıştı. "Başkale'de Cüzzam Savaş Derneği'nin bir şubesini kurmuştum. 28 cüzzam olgusu saptadık; dernekten sağlanan ilaçlarla tedaviye geçtik. Yöre ileri gelenleri ile toplantılar yaptık. Yöre ileri gelenleri, bu iletişimden ve çalışmalardan çok memnundu ve cüzzam hastanesi kurma önerisi getirmişlerdi. "Doktorumuz (Dr.N.Özyardımcı) yirmi yıl burada kalacağına söz versin, hastahaneyi hemen kuralım" demişlerdi. Etem hocam bana baktı; boynumu büktüm. Askere gideceğim, ihtisas yapacağım, nasıl kalayım hocam dedim. Ne yazık ki, cüzzam hastanesi de kurulamadı. Zaten ben askerlik için Başkale'den ayrıldıktan bir kaç gün sonra, Etem hocam da, Başkale yakınlarında bir trafik kazasında yaşamını kaybetti. Hocamla çalışmalarımı sürdürmeyi çok isterdim." (3)

Ondan etkilenen öğrencilerinden bir başkası da, Dr.Yıldız Tümerdem'di (daha sonra çocuk sağlığı ve halk sağlığı profesörü). Hocasının ardından Yozgat'ta alan çalışmalarına ve sağlık taramalarına katılmıştı. (Kutu No.1)

Utku, cüzzam savaşının temel ilkesinin ortak, ancak uygulama ilkelerinin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Çünkü cüzzamla mücadelenin uygulama ilkeleri, ülkelerin coğrafik durumu, iklimi, demografik şartları, ulaştırma durumuna göre farklılık gösterir. Lepre'yi halk sağlığını ilgilendiren bir konu olarak gördüğünden, bu mücadelenin en başta Sağlık Bakanlığı'nı ilgilendirdiğini ancak, üniversitelerin ve cüzzamla savaş derneği gibi

Doç.Dr. Etem Utku yurt genelinde yapılan çalışmaların sonuçları hakkında bilgi veriyor.

gönüllü kuruluşların katkısının da, savaşın çabuk ve kolay kazanılmasında önemli olduğunu belirtmektedir. Bir ülkede cüzzamla savaşının, bu işe gönül veren yetkinleşmiş elemanlarla yapılırsa ve bu elemanlar maddi ve manevi yönden tatmin edilirse, zafere ulaşacağını yazmaktadır. (1)

Onun mücadele modelinde, cüzzamla savaş derneğinin yeri büyüktür. Mücadeleye önderlik edecek, devlete yardımcı olacak, araştırma yapacak ve yapanları destekleyecektir. Yine bu mücadele yararlanılacak önemli kurumlardan biri olarak da, üniversitelerde kurulacak olan "Cüzzam Eğitim ve Araştırma Enstitüsü"nü görmektedir. Bu alan artık bir çok tıp alanı gibi bir "ihtisas" (yetkinleşme alanı) olmuştur. Bu Enstitü, hasta yatakları, öğrenciler için eğitim materyalleri ve eğitim-araştırma laboratuvarları (bakteriyoloji, patoloji, farmakoloji) ile güçlendirilmelidir. (1) Kendi etki alanına giren bu iki konuda, oluşumları tamamlamıştır. Cüzzam Savaş ve Araştırma Derneği'ni kurmuş (27 Haziran 1957) ve başkanlığını yürütmüştür. Dernek, eşi Dilruba hanımın muayenehanesinde çalışmalarına başlamıştır. "Dernek, Türkiye'nin bir çok yerinde dispanserler açıyor ve oraya gidecek doktorlar özel kurslarda yetiştiriliyorlar; giden doktorlara dernekten özel tahsisat temin ediliyor; fakülte'deki tıp talebeleri cüzzam hakkında staj görüyorlardı." (5) Eşi Dilruba Utku (1917-2004) bir kadın doğum uzmanıydı; çalışmalarında ona çok destek olmuştur. Cüzzam Savaş ve Araştırma Derneği, onun muayenehanesinde çalışmalarına başlamıştı. Dilruba Utku, derneğin kadınlar kolunu kurmuş ve toplumda bir ilgi odağı yaratmış; gönüllüler

Doç.Dr. Etem Utku dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Yusuf Azizoglu cüzzamlı hastalarla birlikte.

Cumhurbaşkanı ve Etem Utku, cüzzamlı hastalarla birlikte.

Dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel(1), dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Müsteşarı Doç.Dr.Nusret H.Fişek(2), Cüzzam Savaş Derneği Kadın Kolu Üyeleri Dr.Dilruba Utku (Kol Başkanı)(3), Behiye Gürkan (Mevki Hastanesi eski başhekim General Necmettin Gürkan'ın eşi) (4), Ferhunde Öktem (Yargıtay eski başkanı İmran Öktem'in eşi), Neriman Eğilmez(5).

toplamaştı. Dr.Etem Utku, daha sonra görev yaptığı Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde de Lepra Eğitim ve Araştırma Enstitüsü'nü (1962) kurup, kendi görkemli binasında faaliyete geçirmiştir. Enstitü'nün açılışına Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in katılması, onlarla konuşması, birlikte yemek yemesi, bir kaç yıl öncesine kadar dışlanan, hırpalanan cüzzamlılar ve ülkemizdeki cüzzam savaşının gelişimi açısından çok büyük bir katkı yapmıştır.

Ulusal düzeydeki bu yapıların destekleyeceği ve sosyal devletin asıl yapması gereken ise, ülke çapında gerçekleştirilecek olan dispanserler, lepra köyleri, sanatoryumlar ve hastaneler, prevantoryumlar ve düşkünler evidir. Bunun için de Sağlık Bakanlığı'nı görevi çağırması ve 10 yıllık bir gelişme planı hazırlamıştır. Bu planın, birinci yılında, şu adımların atılması gerektiği belirtilmektedir (1) :

- ▲ Ankara Lepra Eğitim ve Araştırma Enstitüsü'nün kurulması,
- ▲ 6 Dispanser : Kars, Ağrı, Van, Erzurum, Muş, Maraş
- ▲ Dispanserlere bağlı 6 seyyar ekip (aynı illerde)
- ▲ 6 hastanede lepra yatakları (aynı illerde).

Lepra Araştırma ve Eğitim Enstitüsü'nün kurulmasında, SSBY ve WHO'nun katkıları olmuştur. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile 1962 yılında imzalanan protokol ile Ankara Cüzzam Savaş Dispanseri'ne ayrılan yerler ile dispanser hizmetleri de aynı binada verilmeye başlanılmıştır. Ankara İl Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı olarak çalışan

Ankara Lepra Eğitim ve Araştırma Merkezi ilk çalışanları Doç.Dr. Etem Utku ile birlikte.

Cüzzam Savaş Dispanseri, Sağlık Bakanlığı'na bağlı çalışan hekim, hemşire, memur ve hizmetli kadrosu ile hizmet verilmiştir. Bunun gibi ülkenin, özellikle risk altındaki çeşitli illerinde dispanserler kurularak cüzzam savaşı yürütülmüştür.

Türkiye'de cüzzam hastalarının başvuruabileceği üç hastane kurulmuştur :

- ▲ Elazığ Eğitim ve Araştırma Hastanesi bünyesinde Cüzzam Hastanesi (265 yatak, Sağlık Bakanlığı)
- ▲ Tıp Fakültesi Lepra Enstitüsü (35 yatak, Ankara Üniversitesi)
- ▲ Bakırköy Cüzzam Pavyonu (50 yatak, İstanbul Cüzzam Savaş Derneği, İstanbul Üniversitesi Lepra Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı) ve sonra İstanbul Lepra Hastanesi.

Buna karşın Etem Utku'nun hayal ettiği plan çerçevesinde, bir örgütlenme kurulamamıştır. Bunun sonucu,

tamamen ortadan kaldırılmasını beklediği cüzzam, istatistiklere de yansdığı gibi varlığını azalarak sürdürmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre, dünyada her yıl yaklaşık 500.000 yeni Lepra vakası tedaviye alınmaktadır. Lepraya bağlı olarak çeşitli sekel ve sakatlıklar bırakabilen komplikasyonlar gelişmektedir. Ancak etkin tanı ve tedavi yöntemleri sayesinde, günümüzde Lepraya bağlı ağır sekiller önlenabilmektedir.

Ülkemizde kayıtlı Lepralı hasta sayısı kümülatif olarak yaklaşık 2200 civarındadır. Son yıllarda yapılan taramalarda yeni tespit edilen hasta sayısında azalma görülmektedir., (ortalama 1-5 vaka). (9) Bir başka kaynaktan da bu veriyi doğrulama olanağımız var : 1998-2006 yılları arasında yeni eklenen olgu sayısı 96. Bunun 58'i erkek ve 38'i kadın. Bu durumda 2005 yılında ülkemizde 2.589 cüzzam olgusu yaşamakta. Bunların yaş ortalaması 61,9 ve yalnızca üç tanesi 0-14 yaş diliminde. Sakat olarak sınıflanan hasta sayısı ise 1.572. (8)

Bulaşıcı Hastalık	1968 (6)	1988 (7)	1998	2012 (9)
Cüzzam	194	3.541	2.708	2.200

Ethem Utku adına İstanbul'da, Cüzzamla Savaş Derneği tarafından ödül konulmuş ve bu alanda yararlılık gösterenlere verilmiştir:

- ▲ 1988 : Doç. Dr. Hamdi Aytekin (Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı'nda Lepra konulu yayınları nedeniyle)
- ▲ 1989 : Doç. Dr.Cem Mat (Cerrahpaşa Tıp Fak. Dermatoloji Anabilim Dalı'nda Lepra araştırması için)
- ▲ 1990 : Op. Dr.Türker Özkan'a (Lepra cerrahisinde gönüllü çalışmaları ve periferik sinir transferi konulu çalışması nedeniyle) ve Prof.Dr.Murat Karaçorlu'ya (İst.Ün.Lepra Araştırma Merkezi Göz Ünitesini kurması nedeniyle)
- ▲ 1991 : Uz. Hem Ayşe Yüksel ve Yük. Hem Tülay Çakiner'e (lepra çalışmaları nedeni ile) ; Sağlık ve Eğitim Muhabirleri Derneği adına başkanı Sibel Güneş'e
- ▲ 1992 : Dr. Mustafa Süttaş ve Uz. Hem. Mücella Soydan'a (lepra çalışmaları nedeniyle)
- ▲ 1993-95 ?
- ▲ 1996 : Hatice Erdoğan'a (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Lepra Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde 1982 yılından beri yürüttüğü hemşirelik-baş hemşirelik çalışmaları nedeniyle)

Yine Etem Utku'nun adını taşıyan bir bina İstanbul Üniversitesi Yerleşkesi içerisinde olup, lepra çalışmaları yürütülmektedir.

Etem Utku'yu, en birikimli olduğu ve enerjisinin doruğunda olduğu bir dönemde, 1964 yılında, Van'daki cüzzam

savaş çalışmalarını değerlendirdikten sonra, Hakkari'ye giderken bir trafik kazası sonucu yitirdik. Onun ölümü akıl almaz bir cinayetti (Kutu No.4). Üstelik, cenazesini taşıyan arabaya, dönüş yolunda Sivas-Gürün yakınlarında devrildi (10).

Ölümünün ardından köşe yazarı Faik Suad, şöyle yazıyordu : "Herkesin deniz kıyılarına, sayfiyelere akın ettiği şu Temmuz sıcaklığında, Doktor Etem Utku, Güney-Doğu do-laylarında cüzzam savaşı çalışmalarını izlerken şehit oluyor. ... Ankara Radyosu, övülmeye değer bir değerlilik örneği verdi, kısacık da olsa Etem Utku'nun hizmetlerini ve erdemlerini belirtmeye çalıştı. ... Bir Eşkiya baskı olsaydı, ... gazetelerimizde baş köşeye çıkardı bu haber. Ama ne hazindir ki, insanlığa hizmeti hayatının tek manası bilmiş ve Türkiye'de cüzzam savaşının öncülüğünü yapmış bir ül-kücü doktorun görev şehidi olmasını umursayan yok." (11)

Askeri Tıbbiye'den sınıf arkadaşı Prof.Dr.Hüsnü A.Göksel, bir kaç gün sonra yazdığı bir t gazete yazısında onun son mektubuna yer vermişti. Etem Utku 24 Temmuz 1964'te Van'dan şöyle yazıyordu :

"Turancığım,

Sana Elazığ'dan bir mektup yazmıştım. Şimdi de Van'dan sana merhabalar. Önce şunu yazayım. Bingöl, Tunceli ve Elazığ'da Lepira savaş planı gereğince, birer dispanser açmayı taahhüt etmiş bulunuyoruz. Vali yardıma söz verdi. Belediye reisi de arsasını bulacak ve her türlü yardımı yapacak; yazılı taahhüname verdi bana. Şu halde, Bingöl'de dispanser açmak için her şeyi hazırladım... Dün Muş ve Bitlis'te idim; şimdi Van'dayım. Yarın Hakkari'ye gideceğim. Sana gene yazarım. Gelince de ayrıntısıyla gördüklerimi ve yaptıklarımı sana söylerim. Hiçbir resmi sıfatı olmayan ve fakat yalnız vatan sevgisinin verdiği enejî sayesinde çalışan kardeşin başka ne yapabilir ! Sana bir de name gönderiyorum :

Elazığ'dan selam, hasret
Eski ve yeni anılar diyor
Sabret ...

.....
Sen şusun
Ben buyum
Ne olursak olalım
Aynı gam
Aynı tase
Hayatta ferahlatıcı
Bir nefes ara."

Hüsnü Göksel yazısını sürdürüyor: "Ertesi gün Hakkari'ye gitmek üzere erkenden yola çıktı. Oradaki cüz-zamlılar onu bekliyorlardı. Onlara ferahlatıcı bir nefes gö-türüyordu. Bu onun son nefesiydi. ... Unutmayacağım bir şey var : Onun cenazesindeki iki cüzzamlı. Biri cüzzamın hamur gibi yoğurup bıraktığı yüzünü siyah gözlüğü ile ört-meye çalışmış. Yamru yumru yanaklarının üzerinde yol bo-yunca gözyaşı aktı. Öbürünün elleri birer odun kütuğu hal-i ni almış. Eski buruşuk elbiseleri ile onun tabutunu taşımak için durmadan koştular. Onlar insan içine çıkmaktan çekin-miyorlardı artık. Onlara bu rahatlığı veren, onları dünyaya yeniden getiren Etem olmuştu. Kaçbinlerin temsilcisiydi onlar kimbilir. Mezarı kapanırken, elleri kürek tutamadığı için bilekleri ile, dirsekleri ile toprak atıyorlardı." (4)

Erken ölümü ülkemiz için büyük kayıp oldu; ama yakıt-ğı meşale ve attığı tohumlar, ülkemizde cüzzam savaşının başarıyla sürdürülmesi için yeterli oldu. Kendisini sevgi ve saygıyla anmayı ve toplum hekimliği uğraşına kattıkları için teşekkür etmeyi borç biliriz.

Kaynakça

- (1) Etem Utku : Lepira ve Modern Anlamı, Ankara 1961.
- (2) Hayrettin Kurama : "Her Cüzzam Gününde Anımsadığımız Bir Sa-vaşçı", Merhaba Yaşamak içinde, Yayına Hazırlayanlar Prof.Dr.Türkan Say-lan, Dr.Mustafa Süttaş, Cüzzamla Savaş Derneği Yayını, 1998.
- (3) Prof.Dr.Nihat Özyardımcı : Kişisel İletişim.
- (4) Hüsnü A. Göksel : Bir Haberin Arkasındaki Gerçek, Ulus Gazetesi, 4 Ağustos 1964.

(5) Dilruba Utku, "Doçent Doktor Etem Utku'nun Hayat Hikayesi", Merhaba Yaşamak içinde, Yayına Hazırlayanlar Prof.Dr.Türkan Saylan, Dr.Mustafa Süttaş, Cüzzamla Savaş Derneği Yayını, 1998.

(6) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı : Türkiye Sağlık İstatistik Yıllığı (1968-1972)

(7) www.saglik.gov.tr Temel Sağlık Hizmetleri Gn.Md. 1996-99 Çalış-ma Yıllığı

(8) Mustafa Süttaş : "1998'den 2006'ya..." Merhaba Yaşamak içinde, Yayına Hazırlayanlar Prof.Dr.Türkan Saylan, Dr.Mustafa Süttaş, Cüzzamla Savaş Derneği Yayını, 1998.

(9) http://www.kuyruksuz.com/index.php?option=com_content&view=article&id=631:dunyacuzzamgunu-cuzzamlasavashaftasi&catid=73:egitim &Itemid=543

(10) Cumhuriyet Gazetesi, 28 Temmuz 1964.

(11) Faik Suad : Doktor Etem ve Rommel Asım, Ulus Gazetesi, 2 Ağustos 1964.

(12) Dr.Etem Utku : SON SÖZ (Raoul Folleraeau: Cüzzamlıları Kur-tarmak İçin Otuz Kere Dünya Turu, 13.Baskısından Türkçeye Çeviren : Dr.Etem Utku, Şubat 1964 kitabında yer almıştır.)

(13) Raoul Folleraeau: Cüzzamlıları Kurtarmak İçin Otuz Kere Dünya Turu, 13.Baskısından Türkçeye Çeviren : Dr.Etem Utku, Şubat 1964

KUTU No.1

Günlüğümdeki Notlardan Yola Çıkış Öğrencilik Yıllarımdaki Yitimsiz Anılarım

ANKARA TIP FAKÜLTESİNDEKİ HOCAMIZ DOÇ.DR. ETEM UTKU

Okuma yazma öğrendiğim günlerde başladım gün-lük tutmaya... Sürüp gitti bu güzel alışkanlığım... Yıllar sonra yazıya dönüştüler ve gün ışığına çıktılar...

O zaman kurşun kalem, çizgili defterler kullanılırdı... Şimdilerde, o günkü anılar, sararmış sayfalardan tuşlarla beyaz kâğıtlara dökülüyor... İşte anılarım...

Yıl 1957...Ankara Tıp Fakültesinde öğrenciyim... Öğ-renimim sırasında beni yakından ilgilendiren bazı ders-ler var... Bunlar arasında Mikrobiyoloji ve enfeksiyon Hastalıkları önde geliyor... Nedeni de; Hocalarımız... Viroloji konusu o günlerde pek bilinmiyor... Ülkemde en-feksiyon hastalıkları, özellikle de çocuklarda ölümlere ya da organ engellerine neden oluyor... Karar vermek için mezuniyetimi bekliyorum...

Dördüncü sınıfta, Dr. Etem Hocamızla tanışıyoruz... Stajda bizimle yakından ilgilenen beyaz önlüğü, simsi-yah bakışlarından yansıyan ışıqla, sorunları çözebile-ceğini anlatan ciddi bir hekim ve de eğitimci... Hasta başı çalışmalarımızdan birinde, bizi 40-50 yaşlarında bir kadın hasta ile tanıştırıyor. Hasta Elazığ'dan gel-miş... Hastaya Cüzzam tanısı konulmuş... Elini hastan-ın çıplak kolunun üzerine koyup, sinir boyunca hissiyet kusuru olduğunu anlatmaya çalışıyor bizlere... Gözü-nü kapatarak, bir pamukla ya da bir iğne ile muayene edince, duyu yoksunluğunun tanısını koyabileceğimizi öğretiyor... "Gelin siz de elinizi koyun, korkmayın elle Cüzzam bulaşmaz" diyerek bizleri muayeneye çağırı-yor... Korkuyoruz... Hastanın yanına bile gidemiyoruz. Lepira- Cüzzam, Tanrının insanı cezalandırmak için dün-ya yaydığı, tedavisi olmayan, korkunç bir hastalık bize göre... Etem Hocamız gülümseyerek bizlerin korkusunu gözlemlerken: " Bu konuda çalışmalar başlattık. Yakında bir dernek kuracağız, ileride hekim olunca, belki aranız-da bu konuda çalışmak isteyenler olacak" sözlerine hiç birimiz olumlu bir yanıt veremiyoruz... Çünkü korkuyoruz, parmakları kopmuş, burnu düşmüş dilencilerle karşılaş-ıyoruz Başkent Ankara'da Sıhhiye- Kızılay- Hamamönü ve Ulus semtlerinde... Hocamız, verdiği kararlarla ülke genelinde çalışmalar yapıyor. Kuş uçmaz kervan geç-mez- karlı buzlu yollarda, çok sevdiği mesleki çalış-malarını sürdürürken, kaza geçirip yaşamını yitiriyor... Hacettepe Çocuk Kliniğinde asistan olduğumuz yıllarda alıyoruz acı haberi ve kahroluyoruz... Aradan geçen yıllar, bize hocamızı unutturmuyor, cüzzam sözcüğü ile özdeşleştiriyoruz Etem Hocamızı... Bu görüşümüz hiç değişmiyor...

(Prof. Dr. Yıldız Tümerdem

* Çocuk ve Toplum Hekimi Uzmanı * 5 Mart 2012)

KUTU No.2 ETEM UTKU'NUN ÇAĞRISI (12)

Sayın okuyucular,

Şimdi kitabı okuyup bitirdiniz. Ne diyorsunuz? Ne hissediyorsunuz? Dünyada 15 milyon, Türkiye'de 20.000* cüz-zam hastası kardeşin açlık, sefalet ve evsiz bulunduğunu öğrendiniz.

Üstelik, cüz-zam hastalığının, sanıldığı gibi çok bulaşıcı, çüresiz ve savaşı imkansız bir hastalık olmadığını da öğ-rendiniz. Hakikaten bu günkü bilimsel bilgiler sayesinde, artık biliyoruz ki, cüz-zam hastalığı, bulaşıcı hastalıklar içinde en az ve en güç bulaşan bir hastalıktır. Korunma ve savaşı bir tek kelimedir : Tedavi. Bir kişinin bir yıllık tedavi masrafı ise bizim para ile yüz lira kadardır.** En hassas çağ 5-14 yaşlardır. Şu halde cüz-zam çocuklukta alınan bir hastalıktır. Erişkinlerin bu hastalıktan korkması yersizdir. Memleketimizden bu hastalığı kovmak için, çocukları, ağız yolu ile ilaç içirerek korumak, hastaları tedavi etmek yeter. Cüz-zam tedavisi, bu gün bilinen bir çok hastalığın tedavisinden kat kat daha tesirli ve başarılıdır. Dünyada milyonlarda, memleketimizde binlerce hasta tedavi edilip şifaya kavuşmuşlardır.

Bu kitapta okuduklarınızın aşağı yukarı hepsi, memleketimiz için de doğrudur. Yalnız, 1962 yılından beri şiddet ve mecburi olarak hastaları tecrit etmek gibi insanlığa sığmayan, bilgisizlik ve egoizmin eseri olan kötü metodlar, çok şükür kaldırılmıştır. Şimdi Türkiye'de dünyanın en çağdaş yöntemlerle cüz-zamla savaşılmaktadır.

Hayırseverlik yalnız bu kitapla başlayıp, bununla bitmemelidir. Eğer böyle olmasını istiyorsanız, kitabı ara sıra, sık sık okuyunuz. Bu, cüz-zam davasının kutsal kitabı gibidir. Okuduktan sonra, sizden sadaka değil, sevgi istiyorum. İlgi istiyorum.

Medeniyet birbirini sevmek demektir. Medeni insan, kardeşleri olan insanı ve insanlığı sever, hayır severdir. Her-hangi bir memlekette, her hangi bir hastalığın bulunması utanılacak bir şey değildir. Utanılacak şey, bu hastalıkla savaşıp onu memleketten kovmağa çalışmamaktır.

Memleketimizde açılan modern cüz-zam savaşının anası olan Cüz-zam Savaş ve Araştırma Derneği bu kitabı size sunmakla çok faydalı bir görevi yerine getirmenin ferahlığı içindedir. Sizden devamlı ve sevgi dolu ilgiler beklemek-tedir.

Saygılarımla. (9 Şubat 1964)

NOT : * 2010 yılında ülkemizde 2.500 yöresinde cüz-zamla bulunduğu kabul edilmektedir.

** 1961 yılı Eylül ayında İstanbul'da toplanan 'Avrupa ve Doğu Akdeniz Memleketleri Bölgearası Cüz-zam Konferansı'nda beni tanıştırdıklarında, "Raoul Folleraeu'nun gözlerinde sevgi çiçek açtı. Derhal anlaşmış ve sevimliştik. İki elimi kavradı. Böyle el sıkmayı rahmetli babamdan başkasından görmemiştik. İkimiz de gözlerimizle konuştuk önce. Folleraeu daha sonra ellerimi bıraktı. Cebinden bir tomar Türk parası çıkardı. Bana uzattı : Doktor, bu parayı Türkiye'deki Cüz-zamli kardeşlerime ufak bir hediye olarak kabul et. Biliyorum çok az bir para. Yanımda bu kadar var. Fakat bu, sevgimin sembolik belirtisi olsun. Bundan sonra Derneklerimiz birleşti. Birbirimiz için çalışacağız artık. Verdiği para iki bin lira idi." (Dr.Etem Utku: ÖN SÖZ "Raoul Folleraeu: Cüz-zamlıları Kurtarmak İçin Otuz Kere Dünya Turu, 13.Baskısından Türkçeye Çeviren: Dr.Etem Utku, Şubat 1964 s.6" kitabında yer almıştır.) İkibin lira ile 20 cüz-zamli hasta tedavi edilebilmektedir.

KUTU No.3 RAOUL FOLLERAEU DİYOR Kİ (13) :

Bu dünyada CÜZZAM'dan başka da CÜZZAMLAR var. Bu kadar uzun yıllarda ben onlara rastlamadım mı? Nasıl olur da, onları tanıyıp, kaydedip de yardım etmem? Cüz-zamdan başka CÜZZAMLAR da var bu dünyada. Bu sonuçlar öyle cüz-zamlardır ki, asıl cüz-zam hastalığından çok daha bulaşıcıdır; ve, hastalığın kökünü kurutacak kudrette olan bu günün ilmi, bu cüz-zamların bahtsızlığını arttırmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Bu cüz-zamlar: AÇLIK, VİRANLIK, ve, görünür veya görünmez bütün şekilleri ile SEFALET'tir.

İnsanların üçte ikisi yeter beslenmemektedir. 800 milyon kişi, senede, normal gündelik alan bir amelenin bir ayda aldığı paradan daha az kazanıyor; 60 milyon çocuk her akşam açlıkla koyun koyuna yatıyor. Dünyada ömürleri boyunca doktor yüzü görmeyen 700 milyon kişi yaşıyor. Okuma yazma bilmeyenlerin sayısı bir milyarın üstünde.

Şimdi beni iyi dinleyin: Bir torpilin fiyatı olan para ile, harabelerde sürünen çocukların 16.000 günlük yaz kamplarının masrafı karşılanabilir. Bir tankın fiyatı 84 traktörünki kadardır. Bir bombardman uçağının parası ile, 20'şer sinifli 30 okul binası yapılabilir. Bir uçak gemisi, 400.000 kişinin bir yıllık nafakası karşılığıdır. Bir zırhlı tümenin masrafı ile 4 odalı 32.000 ev inşa edilebilir.

Eğer bu rakkamlar, dünyanın "Büyük"lerini alt üst etmezse, tekdüz anlamı yok demektir.

NOT: "O hiç bir memleketin delegeesi değildir. Hatta hekim bile değildir, avukattır. Kendisi 30 yıl önce Paris'te Ordre de la Charite adından Cüz-zamlılara Yardım Derneği'ni kurmuş, hastalara yardım edebilmek için bütün dünyayı döner, durur. Ona 'Dünya Cüz-zamlılarının Babası', 'Cüz-zamlıların Havarisi' derler."

(Prof.Dr.Gay Prieto, Dünya Sağlık Örgütü Eksperi, 1961)

KUTU NO. 4 ONUN AKIL ALMAZ ÖLÜMÜ (5)

Çeşitli illerde açılan dispanserleri ve oraya gönderilen doktor arkadaşları, aynı zamanda çalışmaları kontrol etmek ve hasta sayısını saptamak amacıyla, Doğu Anadolu'ya geziye çıktı. Yolculuğu için ufak bir laboratuvar olan (ufak tefek gereçler ve mikroskobu bulunan) UNICEF'in verdiği bir otobüsle yapıyordu. İşte fena kader ve akla gelmeyen bir olay oldu. Şoförün Van-Hakkari yolunu iyi bilmemesi, yolların çok sert olması ve biraz da süratli gidilmesi sonucu, hiç akla gelmeyen bir olay oluyor. Yani araba devriliyor ve Etem altında kalıyor. Esas yoldan geçen arabalardaki şoförler Etem'in dispanserlere verilmek üzere çantasındaki ve üstündeki parayı alıp gidiyorlar (Etem, kendi kendine çıkmak için çok uğraşmış. Uğraşması sonradan bana gelen pantolonunun saçma ile vurulmuş gibi delik değişik olduğundan anlaşılıyor).

Etem, arabanın altından çıkmak için uğraşırken, düştükleri çukurun üstündeki yoldan jiple dönen Hakkari Valisi, onları görünce hemen yardıma koşuyor ve arkadaşlarıyla yaralının Galatasaray Lisesi'nde sınıf arkadaşı olan Etem olduğunu görüyor. Hemen yanlarına alıyorlar. Önce ilk karşılaştıkları ilk yardım istasyonuna, sonra epeyce uzakta olan Hakkari Hastanesi'ne ulaşıyorlar. Bu arada, Etem'i hafif yaralı sanarak götürüyorlar; tozlanmışsın diye sıcak bir banyo yaptırıyorlar ve pansuman sonrası hastaneye yatırıyorlar. Ama kimse onun başındaki yarayı ve başlayan beyin kanamasını fark edemiyor. Ne zaman ki, kendisi felç geldiğini hissediyor; kağıda not yazarak çevresini bilgilendiriyor; "Bende beyin kanaması başladı ve vücudumun bir tarafına felç geldi: Böyle yaşamak istemiyorum" diyor. Kısa bir süre sonra da komaya girerek yaşamını yitiriyor.

Çingeneler ve Sosyal Politika - 2

Sosyo - Ekonomik Alt Yapı

Umur AŞKIN*

Bu yazı dizisinin temel amacı Çingenelere yönelik varolan tüm olumsuz imgelerin yanlışlığını ortaya çıkarmak değildir: Kalıpyargılar ve önyargılar nedeniyle birçoğunun derinden yaşadığı yoksulluğu ve sosyal eşitsizliği görmemizi engelleyen duvarları yıkmaktır.

Türkiye’de yaşayan Çingene/Roman toplumunun genel sosyo-ekonomik durumu nasıldır? Sosyo-ekonomik durum hangi göstergeler çerçevesinde ele alınmalıdır?

Türkiye’de yaşayan Çingene/Roman toplumu kendi içerisinde türdeş bir yapı sergilememekte, farklılıklar taşımaktadır (Aşkın, 2011). Yaşamın göçebelik ve yerleşiklik olarak ortaya çıkan mekânsal biçimlenmesi temel farklılıklardan biridir (Duygulu, 2006). Yaşamın mekânsal biçimlenmesi hem sosyo-ekonomik durumun irdelenmesinde hem de toplumun geneliyle kurulan ilişkilerin niteliğinin belirlenmesinde önemlidir. Farklı yaşam biçimine sahip Çingene/Roman toplulukları, tüm farklılıklarına karşın, **eğitim, barınma, istihdam ve sağlık** olmak üzere birçok sosyo-ekonomik göstergeye göre Türkiye ortalaması altında olma noktasında benzer özellikler taşımaktadır.

Çingene/Roman toplumunun çoğunluğunda “kendi insanları ile birlikte yaşama isteği” yoğundur. Bunun ortaya çıkardığı kapalı yaşam çevresi, Çingene/Roman kültürlerinin yeniden üretilmesine yol açarken, “ekonomik yaşam alanları”nda da bir benzeşime ve kapalılığa yol açmıştır. Kapalılığı hem dışarıya açılmama hem de dışarıdan içeriye almamak için çalışma olarak ele almak gerekir. Bu benzeşim ve kapalılık nedeniyle ekonomik yaşam alanlarında ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerden bir arada yaşayan tüm Çingene/Roman toplumu olumsuz bir şekilde etkilenmektedir (Aşkın, 2011).

Çingene/Roman toplumunun çoğunluğu, yoksulluğu ve sosyal eşitsizliği en derinden yaşamaktadır. Yoksulluğu, mutlak yoksulluk boyutuyla, insanca yaşam için gerekli en temel gereksinimlerden yoksun olarak yaşayanların sayısı hiç de az değildir. Kötü ve yetersiz beslenme gibi yaşamal sorunları yaşayanların sayısı, küreselleşme sürecinde bölüşüm ilişkilerinde ortaya çıkan olumsuzluklar nedeniyle gün geçtikçe artmaktadır. İnsanca yaşam için gerekli olan mal ve hizmetlere erişemeyen Çingene/Roman toplulukları içerisinde “yoksulluğun Çingene hali”ni yaşayanlar da bulunmaktadır (Aşkın, 2011).

Yoksulluğun Çingene hali, barınma gereksiniminin en “ilkel” şartlarda giderildiği bir durumdur. Eski battaniye, kilim ve halılardan oluşturulan çadır ve barakalar ya da terk edilmiş, kapısı, penceresi bazen çatısı olmayan gecekondular, barınma için kullanılmaktadır. Evsizlikten öte, bir çeşit “yurtsuzluk”, “yerleşikleşememe” halidir. Yaşamlarını bu şekilde, görmezden gelinen bir grup olarak sürdürmektedirler. Bu yaşam biçiminin (yeniden) ürettiği kültürel, sosyal ve ekonomik etmenler, yoksulluklarını ve yoksulluklarını sonraki kuşaklara aktarmaktadır. Bir yoksulluk kısır döngüsü yaşanmaktadır (Aşkın, 2011).

Çingene/Roman toplumu içerisinde yoksulluğu, mutlak yoksulluk ile göreceli yoksulluk arasında, maddi ve toplumsal

üretim süreci üzerindeki denetime sahip ol(a)mama noktasında yaşayanların sayısı da az değildir. Küreselleşme sürecinde yaşanan değişim ve dönüşüm, birçok Çingene mahallesini hem ekonomik hem de mekânsal olarak “çöküntü alanı” yapmıştır. Bu alanlarda yaşayan birçok ailenin gelir düzeyinin düşüklüğü ve düzensizliği kira giderini karşılamaya yetmemektedir. Birçok aile, her odasında bir ailenin tüm bireylerinin birlikte kaldığı bir şekilde barınmaktadır. Tuvalet ve banyo gereksinimleri için ortak bir alan kullanılmaktadır. Çöküntü alanları içerisinde de olsa bu olanağa sahip ol(a)mayanlar, kısa süre içerisinde, **yoksulluğun Çingene haline**, tabakalaşmanın en altına doğru yol almaktadırlar. Ağır yaşam koşulları içerisinde, en azından maddi yaşamlarını sürdürmek için çalışmaktadırlar. Özellikle son 10-15 yıllık süreç içerisinde yukarıda anlatılan her iki türlü yaşamı sürdürmek durumunda kalanların sayısı hızla artmıştır ve değişen bir şey olmaz ise, gelecek dönemlerde bu sayı daha da artacaktır (Aşkın, 2011).

Türkiye’de yaşayan Çingene/Roman toplumuna yönelik yukarıda çizilen olumsuz tablo, tümü için geçerli midir? Yoksulluğu ve sosyal eşitsizliği tüm Çingene/Roman toplumunun derinden hissettiğini, yaşadığını söylemek pek mümkün değildir. Çingene/Roman toplumu içerisinde, gelir düzeyi ve düzenliliği çok iyi durumda olanlar bulunmaktadır. Bunlar arasında Türkiye ortalamasının üzerinde gelire sahip olanlar da bulunmaktadır. Bu durumda olanların birçoğu, Çingene/Roman toplumu tarafından, o dönem içerisinde sunduğu parasal gelir olanakları ve miktarı nedeniyle çok fazla benimsenmeyen bağımlı çalışma sonucunda emeklilik hakkı kazanmış ya da bu şekilde çalışmayı sürdürebilenlerden oluşmaktadır. Bu durumda olanlar hem kendilerine hem de bakmakla yükümlü olduklarına görece daha iyi olanaklar sunabilmektedir. Çingene/Roman toplumunun tamamı, sanıldığını aksine, bağımsız, kendi hesabına çalışmayı kendilerine yaşam felsefesi olarak (Kolukirik, 2004) görmemektedir.

Bornova - Güvercinler için yem satan aile

Çingene/Roman toplumunun yoksulluk bağlamında tek boyutlu olarak irdelenen sosyo-ekonomik durumuna yol açan nedenler çok boyutlu olarak irdelenmelidir. Burada yapılacak olan irdeleme, daha çok göze çarpan, belirgin nedenlere, Çingene/Roman toplumunun daha insanca bir yaşam kurmasının önündeki önemli engellere odaklanmaktadır.

Erken yaşta evlilik, eğitimsizlik ve işsizlik (ya da gelir getirici ve üretici etkinliklerden uzaklaşma) yapılan araştırmada birbiriyle bağlantılı olarak öne çıkan temel etmenlerdir.

* Yrd.Doç.Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

Semikler - Yalı Mah. / Atlar

Erken Yaşta Evlilik :

Erken yaşta evlilik olgusu, farklı yaşam biçimine sahip olsa da Çingene/Roman toplumunda önemli bir sorundur. Yapılan alan araştırması İzmir kent merkezinde gerçekleştirilmiştir. Sonuçlara göre, evlilik yaşı kadınlarda 14-16 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Kırsal alanda yaşayan Çingene/Roman topluluklarında 13 yaşına kadar indiği de söylenmektedir. Alan araştırmasında 14 yaşında doğum yapmış genç (çocuk) bir anne bile bulgulanmıştır. Erkeklerde görece, birkaç yaş daha yüksek olan evlilik yaşı, çiftlere genç yaşta evlilik ve çocuk sorumluluğu yüklemektedir. 16-17 yaşlarına gelen birçok kadın anne olmaktadır. 20'li yaşlara ulaşmadan birçok evli çiftin iki çocuğu olmakta; 30'lu yaşların ikinci yarısının hemen başında ise torun sahibi olmaktadır (Aşkın, 2011).

Çocuk sayısı, kentte geçirilen yaşam süresine göre değişmektedir. 50 ve üstü yaştakilerin çoğunluğu hem çok çocukludur hem de çok çocuklu ailelerden gelmektedir. Kentte geçirilen süre arttıkça, çok çocuktan 2-3 çocuğa doğru bir eğilim ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, kırsalda yaşayanlar, yoksulluğun Çingene halini yaşayanlar ve (yarı-) göçebe yaşam sürdürenler, en az 5-6 olan, çok çocuklu aile yapısını sürdürmektedirler.

Çingene/Roman toplumunda erken yaşta evlilik, yaygındır.

Kapalı toplum yapısı, ataerkillik ve eğitim düzeyinin düşüklüğü erken yaşta evlilik nedenleri olarak ön plana çıkmaktadır. Kapalı toplum yapısı ile diğer toplumsal kesimlerin sosyal ve kültürel olarak etkilenebilmemesi ve yalnızca Çingene/Roman toplulukları içerisinde toplumsallaşma süreci kastedilmektedir. Sosyo-ekonomik durum, bu etkileşimin önünde önemli bir engeldir. Çocuklar ve gençler, birincil ilişkilerin yoğun olduğu aile, akraba ve fiziksel yaşam alanlarında yaşayanlarla sınırlı bir çevreyle iletişime geçmekte ve bu sınırlı çevrede toplumsallaşmaktadır. Bu sınırlı çevre, tüm değer yargılarını ve normlarını yeni kuşaklara aktarmaktadır. Bu çevrede yaşayan genç kızlar, eğer 18-19 yaşına geldiklerinde evlenmemiş olurlar ise, kendilerini "evde kalmış" olarak görmeye başlanmaktadır. Bu nedenle, mümkün olduğunca erken yaşta evlenmeyi istemektedirler (Aşkın, 2011).

"Toplumda eli maşalı olarak bilinen Çingene/Roman kadınlar üzerinde ataerkil baskının varlığı nasıl öne sürülebilir?" sorusu okuyucunun zihninde belirebilir. Çingene/Roman toplumunda, dinsel inanca bağlı olarak ortaya çıkan muhafazakâr ve kadına yönelik baskıcı bir yapının olduğu söylenemez. Kadınlar ve erkekler arasında kaç-göç ya da haremlik-selamlık ayrımı yoktur. Bu noktada okuyucunun sorusunda haklılık payı da vardır. Bununla birlikte, kapalı toplum yapısı ve Çingene/Roman toplumunun kendine özgü kültürel değerleri, bu topluma özgü bir ataerkilliği ortaya çıkartmıştır. Ataerkil baskı, daha çok kız çocuklarının, genç kızların "bekâretine" yönelik bir baskıdır. Baba evinden kızın "kız" olarak çıkması, eğer kız kaçmış ise de evliliğin toplum içerisinde kabul görece şekilde bir tören ile ilan edilmesi, kızın aile şerefi için önemlidir. Bunun gerçekleştirilmesi erkek tarafı içinde önemlidir. Bunu, uygun bir şekilde yapmayan taraf, toplum tarafından ayıplanmakta ve dışlanmaktadır.

Kız ve erkek çocukları arasındaki varolan cinsiyetsiz iletişim, kız çocuklarının genç kız olarak görülmeye başlaması ile birlikte değişmektedir. Kız ve erkek çocuklarının bir arada bulunmasına farklı anlamlar yüklenmektedir. Bir genç kız ile bir delikanlının bir arada görülmesi durumunda, özellikle kızın ailesini tedirgin etmekte ve erkek tarafına ya "gelin kızı isteyin" ya da "oğlan kızımızın peşini bırakın" diye haber salınmaktadır (Aşkın, 2011).

Çocuklarının evlilik için erken yaşta olduğunu düşünen aileler ise, çocuklarını ikna etmeye çalışmaktadırlar. Fakat bu çaba, genellikle "kaçarız" ya da "vermezseniz intihar ederim" tehdidi ile sonuçsuz kalmaktadır. Aileler, erken yaşta evliliğe istemeseler bile, yapılan bu tehditlerin gerçekleşme olasılığının yüksekliğini bildikleri için, rıza göstermek zorunda kalmaktadırlar. Bununla birlikte, sosyo-kültürel etmenler de erken yaşta yapılan evliliklerde etkilidir.

Çingene/Roman toplumunda anne-baba, özellikle baba, çocuklarının, evlenip yaşamlarını kendilerine özgü bir düzen içerisinde sürdürmesinde kendilerine önemli görev düştüğünü düşünmektedir. Özellikle erkek çocuklarının en kısa sürede yetişkin bir birey olması önemlidir. Evlilik, bu noktada önemli bir aşamadır. Erkeğin yaşı kaç olursa olsun, eğer elinin ekmek tuttuğuna, evini geçindirebileceğine inanılıyorsa, erkek, evlilik yoluyla yetişkin bir birey haline getirilmektedir. Yeni evlenen çift, (genellikle erkeğin

<http://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http://g1.milliyet.com.tr/Detail>

ailesinin) ailelerinin gözetiminde evlilik yaşamını sürdürmektedir.

Küçük yaşta yapılan evlilikler, eğer sürdürülmekte ise eğitim ve öğrenim hayatının da sonu demektir. Buradan, sorular eşliğinde eğitim sorununa geçiş yapabiliriz.

Eğitime Bakış :

Çingene/Roman toplumunun genel eğitim düzeyi çok düşüktür. Olumsuz sosyo-ekonomik durum, yaşam biçimi ve sosyo-kültürel etmenler, bu sorunun en önemli nedenleri arasındadır.

Sosyo-ekonomik durumun genel irdelemesi yukarıda yapıldı. Yoksulluğun Çingene halini yaşayanların tamamına yakını, örgün eğitim sisteminden hiç yararlan(a)madıkları için okuma-yazma bilmemektedirler. Eğitimin dışsallıklarından da yararlan(a)mamaktadırlar. Bu grupta, okuma-yazma bilen kadın ve genç kız neredeyse yoktur. Sabit bir yerleşim yerleri olmadığı için, çocukların çoğunluğu hiç okul yüzü görmemektedir. Okulun kapısından öğrenci önlüğü ile girebilecek kadar şanlı olanların tamamı, ya okuldan sıkıldıkları ya da ailelerine ekonomik katkı sunmak zorunda oldukları için temel eğitimin ilk yıllarında okuldan uzaklaşmaktadır (Aşkın, 2011). Ayrıca, yaptıkları işler, genellikle eğitim gerektirmeyen, eğreti ve çok uzun zamandır aileleri tarafından yapılan işler olduğu için, eğitimin yaşamlarına katabileceklerinin farkında da değiller. Bu tür yaşam biçiminin kendi yazgıları olduğunu düşünmektedirler.

Yoksulluğun Çingene haline benzer bir durum, yaşamlarını, göçebe, daha doğru bir ifade ile yarı-göçebe, ya da kendi ifadeleriyle "gezginci" olarak sürdürmek durumunda kalanlar için de söz konusudur. Bu gruptakilerin çoğu, genellikle tarım sektöründe geçici ve gezici işçi olarak, kendi deyimleri ile "el işi"nde çalışmaktadırlar. Mart-Nisan aylarında tarımsal üretimin yapıldığı alanlara doğru, süresi yapılan işin niteliğine göre değişen göç gerçekleştirilir. Bu süreçte tek bir iş yapılmadığı için, gidilen bölgelerde en fazla 2-3 ay kadar kalınmaktadır. Çapa yapmak; tütün ve pamuk ekimi, pamuk ve tütün toplanması, zeytin ve mandalina toplanması işçilik faaliyetlerinden bazılarıdır. Bunun yanı sıra sepetçilik ve kırsal alana yönelik "panayırçılık" işi de özünde hareketliliğin yattığı işlerdir. 9-10 ay kadar süren göç sürecine, çocuk çocuk tüm aile bireyleri katılmaktadır çünkü ailenin tüm bireylerinin ekonomik katkısı önemlidir. Sezonu kapattıktan sonra çıkış noktasına, yani "evlerine" geri dönmektedirler (Aşkın, 2011).

Örgün eğitim sistemine katıl(a)mama, eğitimi sürdürmeme yalnızca sosyo-ekonomik duruma bağlı olarak mı ortaya çıkmaktadır?

"Gezginci" yaşam biçimi, hem erkeklerin hem de kadınların temel eğitime katıl(a)mamasına neden olmuştur. Küreselleşme sürecinde tarımda yaşanan yeni-liberal dönüşüm, bu gruptakilerin ekonomik yaşam alanlarını daralttığı için, süreç içerisinde gezici ve geçici tarım işçiliğinden yavaşça uzaklaşma yaşanmaktadır. Yerleşik yaşama geçme bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, eğitime bakışta, sosyokültürel etmenlerin etkisi ortaya çıkmaktadır.

Sosyo-kültürel etmenlerin eğitime etkisini farklı boyutlarda görmekteyiz. Birincisi, özellikle erkek çocukların erkenden bir iş sahibi olması, iş-güç sahibi olanların ise bir an önce evlendirilerek sorumluluk sahibi olması beklenmektedir. Bu nedenle, Çingene/Roman çocuklarının eğitimi, ekonomik sorumluluk almalarına yönelik gerçekleştirilmektedir. Bir çocuğun gelir getirecek iş/mesleki vasıf kazanması ve

Şemikler - Yalı Mah.

ailenin ekonomik uğraşlarına sağladığı katkı yaşamsal önemdedir. Aile sorumluluğunu alabileceği düşünülen çocuklar, erken yaşta evlendirilmektedirler Eğitim, mesleki eğitime ve çocukların erken yaşta olgunlaşmalarına katkı sağladığında "anamlı" bir uğraş olarak değerlendirilmektedir (Aşkın, 2011; Shunear, 1992; Smith, 1997; Levinson & Sparkes, 2005).

Tarihsel süreçte Çingene/Roman toplumunun geçimlerini temin etmek için yapmış olduğu birçok iş, bu sosyokültürel yapının sürdürülmesini kolaylaştırmıştır. Yapılan birçok iş, ya usta çırak ilişkisi çerçevesinde aile büyüklerinden ya da Çingene/Roman toplumun belirli iş kollarını tekellerine almaları sonucu çok küçük yaşta, örgün eğitim sistemi dışında öğrenilmiştir. İzmir'de ayakkabı ve deri sanayinde, belirli bir döneme kadar, çoğunlukla/yalnızca Çingene/Roman işgücü çalışmıştır. Dolayısıyla, küreselleşmenin etkisinin çok fazla hissedilmediği dönemlerde, Çingene/Roman toplumunun bir meslek ve gelir getirici bir etkinliğe ulaşması çok zor olmamıştır (Aşkın, 2011).

İş ve meslek sahibi olmada sıkıntı yaşanmaması ve elde edilen gelir düzeyin genellikle tatmin edici bulunması, ya temel eğitimin tamamlanmadan bırakılmasına ya da temel eğitimden sonra, olanakları olmasına karşın, daha üst eğitim olanaklarını kullanmaya soğuk bakma sonucunu doğurmuştur.

Çingene/Roman toplumu, tarihsel süreçte birlikte yaşamı, acının, sıkıntının, üzüntünün, yokluğun ve varlığın, sevincin ve neşenin, kısaca yaşama ilişkin varolan her şeyin paylaşılması üzerine kurmuştur. Bu dayanışma ilişkisi, ağır yaşam koşullarına uyum gösterme noktasında Çingene/Roman toplumunu her zaman canlı tutmuştur. Mahalle yaşamı da bu canlılığı canlılık katmaktadır. Bir Çingene/Roman mahallesinde insanın canının sıkılması pek mümkün değildir. Böylesi canlı ve özgür ortamlarda yaşayan Çingene/Roman çocuklarının çoğunluğuna, taş binalarda, öğretmen gözetimi altında gerçekleştirilen disiplinin ön planda olduğu eğitim ve öğretim sıkıcı gelmektedir. Okuldan çoğu zevk almamaktadır. Bu durum, okuldaki akademik başarısızlığı beraberinde getirmektedir. Başarısızlığı nedeniyle

http://bianet.org/articles/spot_image/000/136/321/normal/cingene600.jpg?1329760354

okula yönelik zaten olmayan ilgileri bütünüyle kaybolmaktadır. Çocuklarını okula ve okumaya yönlendirmeye çalışan aileler bu duruma bir çözüm üretememektedir.

Görüldüğü gibi Çingene/Roman toplumunun başta temel eğitim olmak üzere eğitim ve öğrenim etkinliklerine katılımında büyük açmazlar bulunmaktadır. Bu açmazlar, kapitalizmin günümüzdeki küreselleşme sürecinde, iş ve gelir getirici etkinliklere erişim için gerekli yetenek ve yeterliliklerin kazanılmasında ve sürdürülebilmesinde önemli engelleri ortaya çıkarmaktadır. Bu açmazları Çingene/Roman toplumunun iş, meslek ve gelir getirici etkinlikleri üzerinden ele almak aydınlatıcı olacaktır.

Gelir getirici etkinlikler :

Bu yazı, İzmir kent merkezinde doktora tez çalışması için sekiz farklı mahallede gerçekleştirilmiş bir alan araştırması bulgularına dayanarak kaleme alınmıştır. Dolayısıyla örneklem ve evren İzmir'de yaşayan Çingene/Roman toplulukları ile sınırlıdır. İzmir ili ile sınırlı olmasına karşın, farklı sosyo-kültürel ve farklı sosyo-ekonomik yapıdaki topluluklar örneklem içerisinde alınmıştır. Dolayısıyla ortaya konan bulgular, bu farklılıkları içermektedir.

Çingene/Roman yaşamının (yarı-)göçebelik ve yerleşiklik olarak varolan mekânsal biçimlenmesi, gelir getirici etkinlikleri de farklılaştırmaktadır. Bununla birlikte, (a) ailenin ekonomik bir birim olması, (b) hareketlilik ve (c) kendi hesabına çalışma gibi zanaatkarlık ve göçebe yaşam biçimi üzerine kurgulanan ekonomik etkinliklere özgü özelliklerin bir kısmının varlığı (Lucassen, 1998; Okely, 1992; Gmelch, 1986; Sibley, 1981; Özkan, 2000), bazı Çingene/Roman topluluklarında, çeşitli boyutlarda günümüzde de sürmektedir. Bu özellikler, günümüzdeki enformel/kayıtdışı ekonomik etkinliklerde de bulunmaktadır. Bu noktadan bakıldığında, günümüzde Çingene/Roman toplumuna atfedilen "Çingene iş ve meslekleri" (Kolukirik, 2004; Eren, 2008) sorgulanabilir bir kavramsallaştırmadır. Çingene/Roman toplumunun gelir getirici etkinliklerinin (büyük) bir kısmının enformel/kayıtdışı ekonomik etkinlikler içerisinde değerlendirilmesi daha gerçekçi olur. Tarihsel süreçte Çingene/Roman topluluklarının yapmış olduğu birçok iş diğer toplumsal grup ve tabakalar tarafından da yapılmış ve yapılmaktadır. Bazı ekonomik etkinliklerde yoğun olarak bulunmaları, bu etkinlikleri, Çingene/Roman toplumu ile özdeşleştirmek, iş ve işgücü piyasalarındaki işleyişi bilmekten kaynaklanmaktadır. Bu durumu, Çingene/Roman toplumunun İzmir'deki gelir getirici etkinlikleri ile somutlaştıralım.

İzmir'de yaşayan Çingene/Roman toplumu içerisinde, tütün, tekstil ve gıda fabrikalarında ve belediyelerde ve ayakkabı ve deri sektöründe işçi ve mezbahalarda kasap, apartmanlarda kapıcı ve tarım sektöründe gezici ve geçici tarım işçisi olarak bağımlı çalışanlar bulunduğu gibi, ayakkabı ve deri ve bazı başka sektörlerde işveren olarak çalışanlar da bulunmaktadır. Bununla birlikte, araba yıkayıcılığı, hamallık, nakliyecilik, hurdacılık, atık madde toplayıcılığı gibi kendi adına çalışanlarda bulunmuştur ve bulunmaktadır (Aşkın, 2011). Çingenelere özgü meslek olarak görülen müzisyenlik, 40'tan fazla Çingene/Roman mahallesinin bulunduğu İzmir'de yalnızca 2-3 mahallede yaşayanların, bu mahallelerde de, genellikle bazı tayfaların yaptığı bir meslektir. Bunun gibi, Çingene/Roman genç kız ve kadınları ile özdeşleştirilen dansözlük de yine 2-3 mahallede yaşayanlar tarafından yapılmaktadır. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Günümüzde Çingene/Roman top-

<http://www.durde.org/wp-content/uploads/2010/12/daniel-gypsy06-0339.jpg>

lumuna özgü olarak belirtilen iş, meslek ve gelir getirici etkinliklerin çoğunluğu, yalnızca İzmir'in değil, Çingene/Roman toplumunun yaşadığı bölgelerdeki ekonomik ortamın sunduğu ya da boş bıraktığı alanlardan (Martinez, 1992) oluşmaktadır. Çingene/Roman toplumu bu ekonomik ortamlar içerisinde, maddi ve toplumsal üretimleri için belirli ölçülerde yeterlilikler sunan ekonomik yaşam alanları oluşturabilmişlerdir.

Çingene/Roman toplumunun ekonomik küreselleşmenin günümüzde geldiği noktada maddi ve toplumsal üretimlerini sürdürebilme noktasında ciddi engeller vardır. Bunların önemli bir kısmı yukarıda belirtildi. Bu noktada, Çingene/Roman toplumunun, toplumsal gelişme hakkından tam olarak nasıl yararlanabileceği hem Çingene/Roman toplumunun hem de ülkemizin önemli bir açmazı olarak karşımızda durmaktadır. Toplumsal gelişme hakkından yararlanabilmeleri için gerekli olan insanı yeterlilikler nasıl geliştirilmelidir? Bunun için ne(ler) yapılmalıdır? Bu noktada sosyal politika bilimi devreye girmektedir.

(GELECEK SAYIDA SÜRECEK)

Kaynakça:

- Aşkın, Umur (2011), Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Yaşayan Romanların Sosyo-Ekonomik Durumları ve Beklentileri: İzmir İli Örneğinde Bir Alan Araştırması, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- Duygulu, Melih (2006) Türkiye'de Çingene Müziği: Batı Grubu Romanlarında Müzik Kültürü, İstanbul: PAn Yayıncılık
- Eren, Zeynep C. (2008), Imaging and Positioning Gypsiness: A case Study of Gypsy/Roma from İzmir, Tepecik, Ankara: Metu
- Gmelch, Sharon B. (1986) "Groups That Don't Want In: Gypsies and Other Artisan, Trader, and Entertainer Minorities", Annual Review of Anthropology, Is. 15 (307 -330)
- Kolukirik, Suat (2004), Aramızdaki Yabancı: Çingeneler, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İzmir: Ege Üniversitesi
- Levinson, Martin P. & Sparkes, Andrew C. (2005) "Gypsy Children, Space, and the School Environment", International Journal of Qualitative Studies in Education, Vol. 18, No. 6, (751-752)
- Martinez, Nicole (1992) Çingeneler, (Çev: Şehsuvar Aktaş), İstanbul: İletişim Yayınları
- Lucassen, Leo (1998) "The Clink of the Hammer was Heard From Daybreak till Dawn: Gypsy Occupations in Western Europe (Nineteenth - Twentieth Centuries)", Gypsies and Other Itinerant Groups: A Socio - Historical Approach, (Editors: L. Lucassen, W. Willems, A. Cottaar), (153 - 173) London: MacMillan Press
- Özkan, Ali Rafet (2000) Türkiye Çingeneleri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Okely, Judith (1993) The Traveller - Gypsies, New York, Cambridge: Cambridge University Press
- Sibley, David (1981) Outsiders in Urban Societies, Oxford: Basil Blackwell
- Shunear, Sinead Ni (1992) "Growing up as a Gypsy", Children of Minorities - Gypsies, (Editor: Sandro Costarelli, Unicef, <http://www.osi.hu/iep/minorities/ResBook1/Growing.htm>)
- Smith, Tracy (1997) "Recognising Difference: The Romani 'Gypsy' Child Socialisation and Education Process", British Journal of Sociology of Education, Vol. 18, No. 2, (243 - 256)

Bradford'un Milleri - 2

Sıcak Yünün Soğuk Yüzü - Çocukların Sırtındaki Başkent⁽¹⁾

Taner AKPINAR*

Endüstri ya da sanayi devrimi olarak adlandırılan ve ilk olarak İngiltere coğrafyasında gerçekleştiği kabul edilen büyük kapitalist ekonomik ve sosyal dönüşüm, büyük sosyal yıkımlar da yaratmıştır. Eski fabrika binası olarak varlığını sürdüren Bradford'un Milleri üzerinden söz konusu sosyal yıkımın izlerini sürmek olanaklı. Bir önceki yazıda Salt's Mill olarak adlandırılan eski tekstil fabrikası özelinde, bu fabrikalara yakından bakmaya çalıştık. Bu kez yine eski fabrikalardan biri olan ve müzeye dönüştürülen Bradford Endüstri Müzesi (Bradford Industrial Museum) özelinde, söz konusu sosyal yıkıma daha yakından bakmaya çalışalım.

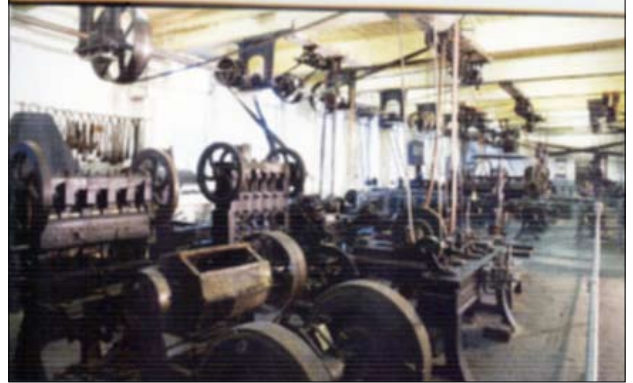
Müzenin giriş bölümünden bir görüntü.

Bradford'un eski tekstil fabrikalarında, nam-ı diğer "Mill"lerinde, yün işlenmektedir. Bu fabrikalarda, yıkanıp temizlenmiş ham yün işlenerek elbise ya da diğer şeyler dikmek için kullanılacak kumaş haline getirilmektedir (Ünlü İngiliz kumaşları bunlar). Yün işleme işi bu konuda Bradford'u dünya çapında bir merkez haline getirmiştir, bu nedene yün endüstrisinin aktif olduğu dönemde Bradford "Worstedopolis" olarak adlandırılmaktadır. Ancak uluslararası düzeyde sahip olunan bu görkemin perde arkası hayli karanlıktır.

Müze binasının dışarıdan görünüşü.

Bradford Endüstri Müzesi 1870'lerde inşa edilmiş ve Moorside Mills olarak bilinen eski bir tekstil fabrikası. Tekstil endüstrisinin çökmesiyle bu alandaki işlevini yitiren fabrika Bradford yerel yönetimi tarafından 1970 yılında satın alınarak müzeye dönüştürülmüştür.⁽¹⁾ Müzede, adından da anlaşılacağı gibi eski tekstil fabrikalarının içyapısı sergilenmektedir. Bu müze yalnızca fabrikaların teknik içyapısına

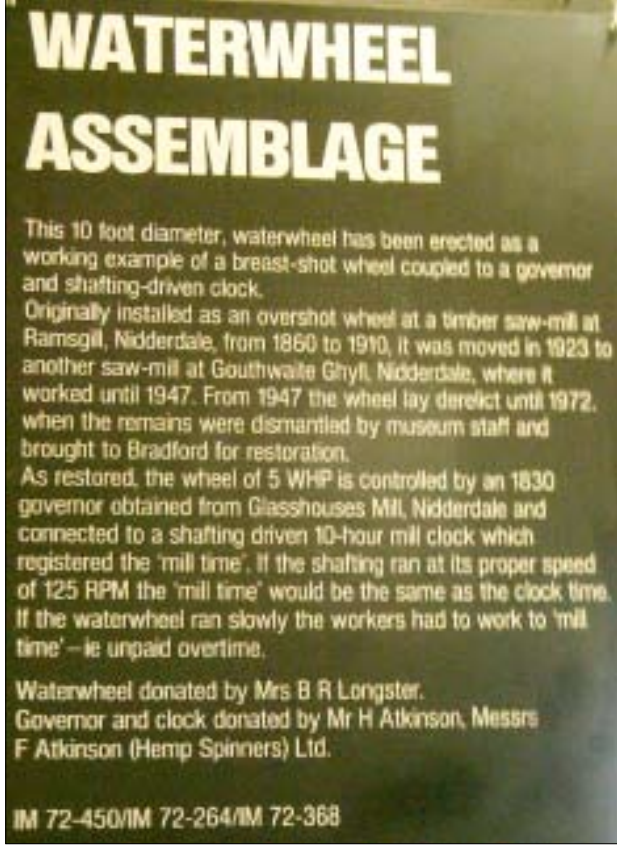
Müzenin içinden görüntüler.

Fabrikalardaki çalışma koşulları son derece ağır, yorucu ve tehlikelidir. İşçiler makinelerin başında sürekli olarak ayakta durarak çalışmak zorundadır. İşçi ile makine

* Dr., Cumhuriyet Üniv. İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü / Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Vakfı Gönüllüsü

(1) Bu yazının hazırlanmasında, Bradford Endüstri Müzesinin çocuk işçiliği ilişkin bilgilerine erişmemi sağlayarak katkıda bulunan müze yetkilisi Luke Owens'a, müzeyi ziyaretim sırasında gösterdikleri yakınlık ve yardımlardan ötürü müze çalışanlarına teşekkür etmek isterim. Bir teşekkür de böyle bir müzenin hazırlanmasına emek verenlere etmek gerek.

arasındaki ilişki ya da çalışma biçimi, işçinin makineyi kullandığı ve kontrol ettiği değil, makinenin temposuna ayak uydurmak zorunda olduğu bir çalışma düzenidir. Dört numaralı belgesel fotoğraf, makinelerin su gücüyle çalıştığı ilk dönemlerde su çarkının teknik olarak nasıl çalıştığını anlatmaktadır. Görüldüğü gibi, işçiler için belirlenmiş minimum bir çalışma hızı vardır, makineler bu hızın altında çalışsa bile, işçilerin bunun altına düşmemesi gerekmektedir. Buna göre, su çarkının normal hızı dakikada 125 devirdir. Bu, normal çalışma hızı olarak kabul edilmekte ve "mill-time" olarak adlandırılmaktadır. Su çarkı bu hızın altına düşse bile işçiler mill-time sınırında çalışmak zorundadır.

Fabrikaların su gücüyle çalıştığı ilk dönemlerde su çarkının işleyişini anlatan bir belge.

Günlük çalışma süreleri 13-14 saati geçmektedir. Fabrikalar çok gürültülü bir çalışma ortamına sahiptir. Müzenin duvarlarına asılan panolardaki bilgiler arasında bir kadın tekstil işçisinin şu sözleri yer alıyor:

"Çalıştığımız ortam çok gürültülüydü. Bu nedenle çalışırken iş arkadaşlarıyla konuşmamız olanaksızdı. Zaten buna izin de verilmiyordu. Bu koşullar bize dudak okumaya öğretmişti ve o şekilde iletişim kuruyorduk. Neyse ki makinelerin ritmi bazı şarkıları çağırıyordu ve çalışırken neredeyse bütün gün şarkı söylüyorduk."⁽²⁾

Fabrikalardaki çalışma ortamının tek sorunu gürültü de değildir. Fabrikalarda havalandırma sistemi çok yetersiz, çalışma ortamı aşırı sıcak, tozlu ve hava kirliliği had safhadadır. Bu durum işçilerde sürekli baş ağrısı ve bulantı rahatsızlığına yol açmaktadır. İşçiler arasında "cloth ear"⁽³⁾ olarak adlandırılan, gürültüye bağlı işitme kaybı da çok yaygın bir rahatsızlıktır. Bunun yanında tüberküloz, bronşit ve astım gibi solunum yolu hastalıkları da yaygındır. İş kazaları da çok olmaktadır. Özellikle makinelere giysinin, parmakların ve saçların kaptırılması sıklıkla yaşanmaktadır.

İş kazalarına karşı bir önlem. Kadınların ve küçük kız çocuklarının çalışırken saçlarını toplamalarına ya da bir file veya şapka ile örtmelerine ilişkin bir kural.

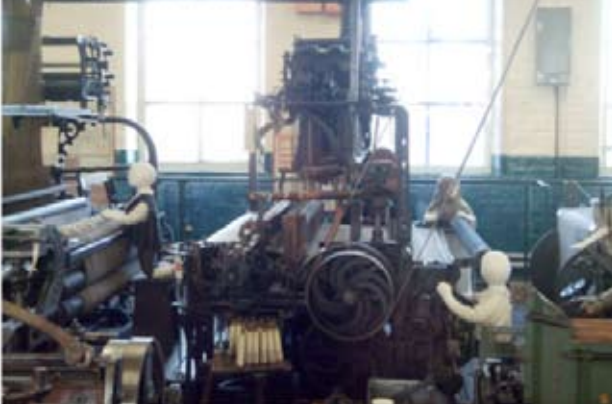
Böyle bir çalışma ortamı yetişkin işçiler için bile, insan doğasının fiziksel ve sosyal sınırlarını epeyce aşmaktadır. Tekstil endüstrisinde çocuk işçilik çok yaygındır ve ne yazık ki çocuk işçiler de bu karanlık koşullara maruz kalmıştır. 1800 ve 1930 arası dönemde Bradford'da doğup büyüyen bir çocuğun tekstil işçisi olması kaçınılmazdır ve birçoğu aileleri tarafından tekstil fabrikaların sahiplerine satılmaktadır.

İlki 1802 yılında kabul edilen Yasalarla öncelikle tekstil endüstrisindeki çalışma koşullarına müdahale edilmiş ve bu işlerde çalışan çocuk ve kadın işçilerin günlük çalışma sürelerine kısıtlama getirilmiştir. 1802'de çıkartılan "Çırakların Bedeni ve Tinsel Sağlıkları Hakkında Yasa" ile 9-13 yaş arası çocukların günlük çalışma süresi en fazla 8 saat, 14-18 yaş arası çocukların ise en fazla 12 saat ile sınırlandırılmıştır. Yasa ile getirilen bu sınırlama bile çocuklar için kabul edilebilir değildir.

Bradford Endüstri Müzesi'nde çocuk işçilere ve çocuk işçilerin maruz kaldığı bu kötü çalışma koşullarına özellikle dikkat çekmek için ayrı bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde ayrıca çocuk işçilerin kendi sözlerine de yer verilmektedir.

Çocuk işçileri sembolize eden bölümden fotoğraf.

Çocuk işçileri sembolize eden bölümden fotoğraf.

Yukarıdaki iki fotoğrafta çocuk işçilerin makine başında çalışırken hali çocuk maketleri kullanılarak anlatılıyor. Çocukların daha doğrusu çocuk maketlerinin devasa makinelerin arasındaki bu temsili görüntüsü bile ürkütücü. Çocuk işçiler tamamen yetişkin işçilere göre tasarlanmış ve onlar için bile çok ağır ve yıpratıcı olan bu makinelerle baş etmeye çalışmaktadır.

Çocuk işçiler yaygın olarak "scavenger", "lap joiner" ve "piecer" olarak adlandırılan işlerde çalıştırılmaktadır. Yaşı en küçük olanlar zemine uzanıp emekleyerek olabildiğince seri bir şekilde makinenin altına girip yere düşen artıkları toplamaktadır (scavenger). Makineler çalıştığı sürece de bunu yapmayı sürdürmek zorundadırlar. Diğer bir grup eğirme makineleri çalışırken, kesintisiz olarak bu makinelere yün vermektedir (lap joiner). Bu iş çok seri çalışmayı gerektirmektedir. Üçüncü grup ise sürekli olarak makinelerin etrafını dolaşıp yün makaralarını kontrol etmek ve herhangi bir sorun olduğunda bunu anında gidermekle görevlidir (piecer). Bu işçiler her gün işyerinde 20 mil yürümektedir.

Burada söze ara verip, çocuk işçilerin kendisine kulak vermek en doğrusu.⁽⁴⁾

"Donakalmışım, tamamen donakalmıştım. Yaklaşık elli makinenin olduğu ve hepsinin aynı anda çalıştığı bir yer! Olduğum yere yığılacak gibi hissettim. Yalnızca on üç yaşındaydım" (Kız çocuk işçi).

"Mill seni yutacak gibi görünüyordu. Kapıdan içeri giriyorsun ve makinelerin gürültüsü seni şaşkına çeviriyor" (Erkek çocuk işçi).

"İlk haftalık ücretimi götürdüğümde, annemin beni öptüğünü hatırlıyorum" (Kız çocuk işçi).

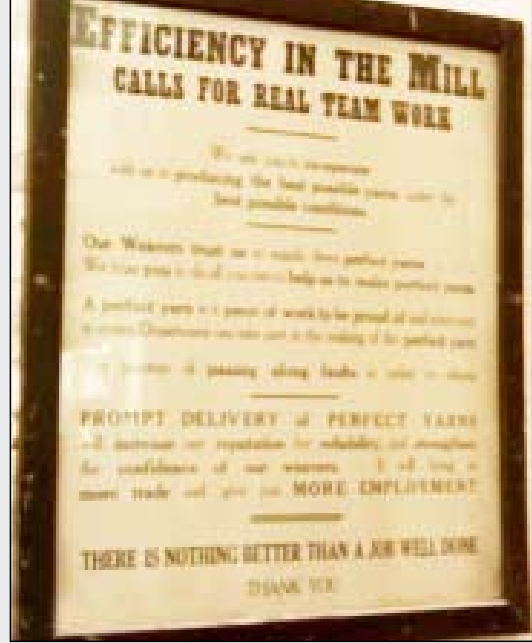
"Haftalık 11 şilin kazanıyordum, 1 şilini benim almama izin veriliyordu, 10 şilin tanrının bir lütfu olarak eve gidiyordu" (Erkek çocuk işçi).

"Arthur parmaklarını çarka kaptırdı ve üç parmağı koptu. Parmaklar zeminde öyle duruyordu ve zeminde kan da vardı. Bunu gören kızlar baygınlık geçiriyordu. Sonra birisi gelip dedi ki, sen bu işi iyi yaparsın Bay Pogson, parmakları topla yoksa üretimi aksatacaklar" (Erkek çocuk işçi).

Bradford'un Millerinin içerisi, bacalarından dışarıya fışkıran kara dumandan daha karanlık görünüyordu. Buna karşın fabrika sahipleri büyük bir gururla işçilere yedi numaralı belgesel fotoğrafta yer alan çağrıyı yapmaktan geri durmamaktadır.

Bir çocuk işçinin, "ebeveynlerim, iyi kızların okula gitmesine gerek olmadığını, evlenmeleri gerektiğini düşünüyorduk" (Kız çocuk işçi) şeklindeki sözleri çok tanıdık, öyle olduğu için de çok şaşırtıcıdır. Aslında demek ki, sömürü ve yobazlık kültürü her yerde benzer söylemleri üretiyor ya da kapitalizmin emekçi sınıflar için dayattığı çetin yaşama koşulları bu tür bir yobazlık kültürü ve onun tanıdık söylemlerinin yaratıcısı...!? Her nasıl olursa olsun, değişmeyen gerçeklik sömürü ve yobazlık kültürünün ele ele verip yürüdüğüdür.

Bradford Endüstri Müzesi gibi bir müzenin düzenlenmesi ve gerçekliğin bütün çıplaklığıyla sergilenmesi takdir değerlidir. Ancak, unutulmamalıdır ki, bugün İngiltere sokaklarında mendil satan, simit satan ya da ayakkabı boyacılığı yapan çocuk işçiler görmek olanaklı olmasa da, bu sömürü kültürü sona ermiş değildir. Gelişmiş ülke sınıfında kabul edilenler bu tür sorunları kendi içlerinde çözmekten çok, büyük ölçüde geri kalmış ülke sınıfında kabul edilen ülkelere ihraç etmiştir.

"Mill'de Verimlilik – Gerçek Takım Çalışması İçin Çağrı

Mümkün olan en iyi koşullar altında mümkün olan en iyi yün ipliği üretimi için işbirliği bizimle işbirliği yapmanı istiyoruz. Dokumacılarımız onlara mükemmel yün ipliği sağlayacağımız konusunda bize güveniyor. Biz de, mükemmel yün ipliğini elde etmek için bize yardım etme noktasında, senin elinden geleni yapacağına güveniyoruz. Mükemmel yün ipliği işin gurur duyulacak yanındır ve her departmandaki herkes mükemmelli yapma çabasında yer alabilir. Hataları görmezden gelmek diğerlerine haksızlıktır. Mükemmel yün ipliklerinin zamanında dağıtımı güvenilirlik konusundaki saygınlığımızı arttıracak ve dokumacıların bize olan güvenini güçlendirecektir. Bu, ticareti geliştirecek ve istihdamı da arttıracaktır. İyi yapılan bir işten daha iyi birşey yoktur. Teşekkürler."

Fabrika sahiplerinin işçileri 'ortak çıkarlar' için takım çalışması yapma çağrısına ilişkin bir belge.

Çocukların geçmişte içinde bulunduğu insanlık dışı koşullar geride, zamanın derinliklerinde bir yerde kalmış değildir. Bu tür sorunlar günümüzde de varlığını sürdürmektedir, yalnızca coğrafi olarak yer değiştirmiş; kuzey ülkelerinden, güney ülkelerine doğru göç etmiştir.

Kaynakça

(1) Bu yazının hazırlanmasında, Bradford Endüstri Müzesinin çocuk işçiliği ilişkin bilgilerine erişimi sağlayarak katkıda bulunan müze yetkilisi Luke Owens'a, müzeyi ziyaretim sırasında gösterdikleri yakınlık ve yardımlardan ötürü müze çalışanlarına teşekkür etmek isterim. Bir teşekkür de böyle bir müzenin hazırlanmasına emek verenlere etmek gerek.

(2) <http://www.bradfordmuseums.org/venues/industrialmuseum/index.php>

(3) Bu bilgi müze duvarına asılı bulunan panolarda yer almaktadır.

(4) Bu söz kulağın tekstil tozuyla dolaşarak duyma işlevini yitirmesi ifade etmektedir.

(5) Çocuk işçilerin kendi sözlerinden yapılan bu alıntılar müze duvarlarına yerleştirilen panolarda yer almaktadır.

Genç Kız Evi'nde Düşler Gerçek Oldu

Her taraf kar-buz. Yalnız Ankara değil, bütün Türkiye soğukla, karla boğuşuyor. Genç kız evimizde de iki soba birden yanıyor. Ne kömür ne odun dayanıyor tabii. Boztepe'deki gecekonduların bacalarından duman ancak akşam üstü çıkıyor. Para yetiştiriyor ki, kömüre oduna. Bir anne, "Gözü kör olsun yoksulluğun" diyor. Sonra ekliyor: "İyi ki siz varsınız. Çocuklar burada hem ısınıyor, hem derslerini rahat rahat yapıyorlar".

Bize sorarsanız, kızlarımız bütün zorlukları yenmeye kararlı. Başarmanın, özgüvenin, dayanışmanın, birlikte bir şeyler kotarmanın, birbirlerine el vermenin, güzelliğini, keyfini çıkarıyorlar. O yüzden de, kar, buz onları yıldırmıyor. Dışarısı hala eksilerde; kar durmadan yağıyor; yollar kapalı. Ama genç kız evimizin kapısı yine açık. Sobalarımız yine yanıyor. Yine karne zamanı; yine heyecan içindeyiz. Kızlarımız soğuktan kıpkırmızı olmuş ellerindeki karneleri, takdir-teşekkür belgelerini havada sallıyarak, gözleri pırıl pırıl, çılgık çığlığa geldiler, yine karşımıza. Dokuz yıldır hiç değişmedi bu mutluluk tablosu.

Derken "çatı kapı" daha önceki yıllarda meslek liselerine, anadolu liselerine uğurladığımız kızlarımız tek tek geldiler. Onların da karneleri iyiydi. Onlar da başarılıydı. Mini mini dörtler, beşler, altılar, yediler, bu yıl son sınıfı ki sekizler ve bundan dokuz yıl önce mini mini dörtler dediğimiz liseli kızlarımız. Sevgi yumağı oluşturdular yine.

Sohbetin koyulaştığı bir sırada Jale teyzeleri, ablalara "Başarılarınızın nedenlerini, deneyimlerinizi bizimle paylaşır mısınız?" diye sordu. Öyle ya, Boztepe'deki kızlarımız artık kendi rol modellerini yaratmışlardı. İlk sözü Hande aldı. Hande her dönem takdirlili karneyle gelirdi. Şimdi dokuzuncu sınıf öğrencisi. Ama bu yıl takdir ve teşekkür alamamış. "Bunun nedenlerini biliyorum. Burada öğrendiğim sistemli çalışmayı sürdüremedim" diye başladı sözlerine. Nerede yanlışlıklar yaptığını küçüklerle tek tek anlattı. "Genç kız evindeyken daha düzenli çalışıyordum. Bilmediklerimi teyzelerime, ablarıma danışıyordum. Ama asıl önemli onlarla birlikte olmak, her konuda destek almak ve yeni yeni şeyler görmek ve öğrenmek. Ben buna dünyayı tanımak diyorum. Göreceksiniz sonunda yine takdir getireceğim." dedi.

Sevilay, "Ben de konuşmak istiyorum. Dördüncü sınıfta buraya geldim. Ama ben ve üç arkadaşımın dersleri çok çok kötüydü. Öteki arkadaşlarıma nasıl yetişeceğimizi bilemiyorduk. Ama bize güvendiler. Bizi ayrı çalıştırdılar. Sistemli çalışmayı öğrettiler. Kendimize güvenmeyi öğrettiler. Hep sevgiyle yaklaştılar. Bugün sekizinci sınıftayım. Derslerim çok iyi." dedi.

Kübra, "Sevilay haklı. Ders çalışmanın zevkine vardık. Haberleri dinleyip, anladıklarımızı özet olarak yazma ödevimiz vardı. Bu beni de arkadaşlarıma da sıkımişti. Ama sonra, çocuk hakları, insan hakları, sağlık hakkı, kadın hakları, eğitim hakkı derken, bilmenin ve öğrenmenin bize kattıklarının farkına varmaya başladık. Bu haklara sahip çıkmazsak neleri yitireceğimizi anladık."

Hatice, düzenli çalışmanın ve konuları bıkmadan tekrarlanmanın yararlarını anlattı.

Sonra Aylin söz aldı. Coşkuyla genç kız evine geldiği günü anlatmaya başladı. Oya teyzeye annem konuşurken ben de tahtaya resim yapmaya başladım. Oya teyze resmi görürse, hemen içeri gitti. Elinde pastel boyalar ve kocaman bir resim defteriyle geldi. 'Çok güzel resim yapmışsın, bundan sonra her yaptığın resmi bana getir.' dedi. Meslek lisesinin grafik bölümünü seçmemin temel nedeni, bence bu destekti." diye başladığı konuşmasına devam ederken, beraberinde getirdiği çizimleri küçük kızlara gösterdi. "Burada olduğum dört yıl boyunca, zaman zaman bocaladığım

oldu. Öyle çok şey öğrendim ki, bu bilgileri nerelerde kullanacağımı bilmiyordum. Bu yıl grafik-tasarım ve fotoğraf konusunda Türkiye çapında bir yarışma açıldı. Burada bize kazandırılan en önemli şeylerden biri de özgüvendi. "Neden Olmasın?" dedim. Bir fotoğraf karesiyle bu yarışmaya katılmaya karar verdim. İşte o zaman bunca yıldır bize verilen bilgiler bana çok yardımcı oldu." dedi. Fotoğrafı nasıl çektiğini, nasıl bastırıldığını; Ankara'nın çeşitli semtlerine nasıl ulaştığını, fotoğrafını son anda teslim edebildiğini; Türkiye çapındaki yarışmada 28. olduğunu övünçle bir solukta anlattı. Sonra da aldığı armağanı çıkarttı. Küçük bir tripottu bu. Küçük kızlarımızın şaşkın ve hayran bakışlarını görmezden gelerek, tripotu kuruverdi oracıkta. Ne işe yaradıklarını anlattı onlara. Heyecan daha bitmemişti. Aylin, "Mehmet Aslan Güven Jüri Özel Ödülü"nü de kazanmıştı. Bu ne ilginç bir kesişmeydi. Vakfımızın sekiz yıldır sürdürdüğü "Çalışan Çocuklar Fotoğraf Yarışması"nın seçici kurul üyesi olan Mehmet Aslan Güven, bu kez, yine bizimle ve Boztepe'deki genç kızlarımızla birlikteydi.

Mini mini dörtler, beşler, altılar, yediler, sekizler, içlerinden yetişen, örnek ablalarını gururla seyrettiler. "Onlar yaptıysa bizler de yaparız" dedi biri. Öteki kızlarımız da onayladı onu.

Boztepe'nin kızları artık şehre tepeden bakmıyorlar. Şehrin ulaşılmaz olmadığını farkındalar. Çalışacaklar, başaracaklar, zincirlerini kıracaklar. Tıpkı ablaları gibi. "Böyle gelmiş, böyle gider" diyenlere kızlarımız kararlılıklarıyla, "Böyle gelmiş böyle gitmez" demek istiyorlar. Kızlarımız, karne göstermeye gelmişlerdi. Ama üç saati birlikte geçirdik.

LİSELİ GENÇLER İLE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR TANIŞIYOR

Her taraf karanlık. Gazetelere özellikle de boyalı olanlara bakıyorsunuz, insanlara, insan ilişkilerine ilişkin umut verici haber yok. Herkes kendi çıkarında. Herkes "hep bana" diyor; herkes üç kuruşluk çıkarı için ötekini çiğniyor. "Üzüm üzüme baka baka kararır" diyorsunuz ve korkuya kapılıyorsunuz.

Derken bu karanlık tablo içerisinde, içimizi aydınlatan, yüreğimizi ısıtan genç yüzler beliriyor. Yanlızca kendi dünyasında yaşamayan, bir başkasının acısını, sesini duyan, yanlışları, sorunları gören, “onların üstesinden nasıl gelirim?” diye düşünen gençler. Gün gelecek bu gençler, kabına sığmayacak, taşacak ve dünyayı değiştirmeye çalışacak. Bayrak el değiştirecek.

Yağmur Sarar. Henüz 16 yaşında.. İstanbul’da Eyüboğlu Eğitim Kurumlarında okuyor. Okulda, “sosyal sorumluluk projesi” olarak “çocuk işçiliğini” konu olarak seçiyor ve çoğunluğu, Vakfımızın düzenlediği, “Çalışan Çocuklar Fotoğraf Yarışmalarında Sergileme Kazanmış” fotoğraflardan bir video filmi hazırlıyor. Bunu hem arkadaşlarıyla, hem de internet ortamında bizlerle paylaşıyor:

http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=27-wVjhdqn8

Yaren Pehlivan. Daha henüz 13 yaşında. Okulunda, “çocuk işçilik” ve “Vakfımız” ile ilgili hazırladığı sunumu, arkadaşları ve öğretmenleri ile paylaşıyor. Ayrıca Vakfımızın düzenlediği, yarışmalardan seçtiği fotoğraf ve karikatürlerden oluşturduğu sergiyle, sunumunu bütünleştiriyor. Daha önce Türkiye’deki çeşitli üniversitelerde sergilenen bu fotoğraflar, bu kez Ankara’da, Tevfik Fikret Lisesi’nde liseli gençlerle buluştu.

Yaren’i dinleyen ve sergiyi gezen, Aynur, etkinliği “çok bilgilendirici ve ders verici” olarak niteliyor ve “çalışan çocuklar için büyük bir yardım” diyor. Doğru. Çalışan çocuklar,

sabahtan akşam karanlığına kadar çalıştıkları için, “gözden de gönülden de uzaklar”. Onların dili sizler olacaksınız.

Deniz diyor ki: “Kesinlikle mükemmel bir sunumdu. Bir çok kişi, bu vakıfla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığından, çok yararlı olduğunu düşünüyorum. Ayrıca, çok da başarılı bir sunumdu. Böylesine değerli bir sunumu izleyip, bu kadar önemli bir konuda bilgi sahibi olduğumuz için hepimiz çok mutlu olduk.”

Öğretmenlerinden Alperi Yavaş “Özgüveni ve iletişim de kullandığı etkili dili dolayısıyla gurur duyduğunu söylüyor ve böylesine önemli bir konuda duyarlılığının sürmesini dileğinde bulunuyor. Yine öğretmenlerinden Berna Sungur, herkese ders verecek bir söz söylüyor: “Özenli bir çalışma sonucu hazırlamış olduğun ... sunumun çok başarılıydı. Toplumsal konulara senin gibi duyarlı öğrencilerimin sayısının artmasını diliyorum”.

En küçük gönüllümüz Yaren, bakın ne diyor ? “Okulumuzda bir çok sunum yapılıyor ve hepsi bizler için çok yararlı, eğitici, öğretici sunumlar. Bu sunumlara bende katkı sağladım. Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı’nı arkadaşlarıma tanıttım. Aslında biz çocuklar bir çok şeyin farkındayız; ama, bence tam olarak olacak kişiler ya da gruplar gerekli. Benim yaşlarıma tanıttığım Vakfın da bu gerekçe altında çok yararlı olduğuna inanıyorum. 7 yıldır bu kuruluş yararına bir şeyler yapıyor olmama karşın, her seferinde yeni bir şeyler öğreniyor ve paylaşıyorum. Boztepe’deki yaşamı, oradaki yaşatılarımı tanıyorum. Onlarla her beraber olduğumda da, insanlığıma yeni şeyler kattığıma inanıyorum. Biliyorum onlar bizler kadar şanslı değiller, belki de bu yüzden ömrümün sonuna kadar onlara yardım etmek için çabalayacağım. Eminim ki, bu sunumu yaparak arkadaşlarıma da pek çok şey kattım. Sunumumdan sonra herkes beni kutladı, teşekkür etti; şimdi ben de bu sunumu, arkadaşlarımla paylaşabilmemde bana yardımcı olan öğretmenlerime ve vakıf gönüllülerine teşekkür etmek istiyorum.”

Biz de hem Ankara Tevfik Fikret Lisesi müdür ve öğretmenlerine ve hem de İstanbul Eyüboğlu Eğitim Kurumları yönetici ve öğretmenlerine, böyle duyarlı öğrencilere destek oldukları için teşekkür ediyoruz.

Yaren, “... Öğreniyor ve paylaşıyorum” diyor. İşte kilit sözcük, “öğrenmek ve paylaşmak”. Gençler bunu yaptıkça, bizler de elimizdeki, yüreğimizdeki, bilgi dağarcığımızdaki her şeyi onlara aktarmaya hazırız. Çünkü biliyoruz ki, aydınlığı, bayrağı onlar taşıyacaklar.

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Tehlikeyi Tanıyalım

Maden Eritme ve Dökme İşlerinde Çalışanlar

Mustafa TAŞYÜREK*

(mustafatasyurek@fisek.org.tr)

Durum: Bir çelik dökümhanesinde çalışan işçi, “döküme hazır duruma getirilmesi” işlerinde çalışırken vinç ve span kullanarak ağırlık taşımakta ve kalıp üzerine yerleştirmektedir.

Döküm işçisinin bu çalışma sırasında karşılaşılabileceği tehlikeyi tanımlayabilir misiniz ?

Neler Olabilir ?

1. Ağırlığı taşıyan sapan- zincir kopabilir. Zinciri kısaltmada kullanılan civata ve somun kırılabilir. Düşen ağırlık ayak ve bacakda ciddi yaralanmalara neden olabilir..
2. Çalışma ortamındaki toz ve dumanlardan solunum sistemi zarar görebilir.
3. Sıcak yüzeylere temas etmesi sonucu bacaklarda yanık oluşabilir.
4. Vincin halatı kopabilir, vinçten herhangi bir kapça kopup yaralanmalara neden olabilir.

> Yanıtı 4. sayfada

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

ÇALIŞMA ORTAMI DERGİSİ BİLİMSEL DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Şeyda AKSEL
Prof. Dr. Yasemin GÜNAY BALCI
Jeom. Erdoğan BOZBAY
Prof. Dr. Ayşen BULUT
Ecz. Dr. Ayçe ÇELİKER
Prof. Dr. Murat DEMİRCİOĞLU
Prof. Dr. Necati DEDEOĞLU
Dr. Seyhan ERDOĞDU
Mak. Y. Müh. Aykut GÖKER
Prof. Dr. Bahar GÖKLER
Dr. Uğur GÖNÜL
Prof. Dr. Güler Okman FİŞEK
Prof. Dr. A. Gürhan FİŞEK
Prof. Dr. Hamit FİŞEK
Prof. Dr. Kurthan FİŞEK
Oya FİŞEK
Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI
Prof. Dr. Ali Esat KARAKAYA
Prof. Dr. Müge ERSOY KART
Prof. Dr. Muammer KAYAHAN
Prof. Dr. Ahmet MAKAL
Prof. Dr. Ferhunde ÖZBAY
Prof. Dr. Nevzat ÖZGÜVEN
Prof. Dr. Şerife Türcan ÖZŞUCA
Mümtaz PEKER
Prof. Dr. Sarper SÜZEK
Kim. Müh. Mustafa TAŞYÜREK
Dr. Engin TONGUÇ
Prof. Dr. İsmail TOPUZOĞLU
Mim. Y. Müh. Cihat UYSAL
Prof. Dr. İsmail ÜSTEL
Dr. Ecz. Leyla ÜSTEL

ÇALIŞMA ORTAMI DERGİSİ BİLİMSEL DANIŞMA KURULU'NUN YİTİRDİĞİMİZ AMA HEP ARAMIZDA OLAN ÜYELERİ

Doç.Dr. Ömer Tunç SAVAŞCI
Prof.Dr. Cahit TALAS

İÇİNDEKİLER

- **ANIMSA**
Devletimizin Çocuklara Bakış Açısı 2
Turgut İNAL
- **ÇOCUK HABER**
Suçlu Ayağa Kalk ! 3
Feyza CENGİZ
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
Çalışma ve Yürüme Yüzeyleri 5
Mustafa TAŞYÜREK
- **ANIMSA**
Toplum Hekimliğine Gönül Verenler - 8
Cüzzamlıların Babası Etem Utku 9
A.Gürhan FİŞEK
- **SOSYAL POLİTİKA**
Çingeneler ve Sosyal Politika - 2
Sosyo - Ekonomik Alt Yapı 14
Umur AŞKIN
- **SOSYAL POLİTİKA**
Bradford'un Milleri - 2
Sıcak Yünün Soğuk Yüzü - Çocukların Sırtındaki Başkent
Taner AKPINAR 18
- **VAKIF HABERLERİ**
Genç Kız Evi'nde Düşler Gerçek Oldu 21
- **BULMACA**
İki Dakika Düşün: Tehlikeyi Tanıyalım :
Maden Eritme ve Dökme İşlerinde Çalışanlar 23
Mustafa TAŞYÜREK

Kütüphane
Nusret H. Fişek Bilim ve Sanat Ortamı
<http://kutuphane.fisek.org.tr>

- **Sahibi:** Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Adına
A. Gürhan FİŞEK (e-posta: agf@fisek.org.tr)
- **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:**
A. Gürhan FİŞEK (e-posta: agf@fisek.org.tr)
- **Yönetim Yeri:** Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4
Kızılay 06650 ANKARA (e-posta: bilgi@fisek.org.tr)
Tel: 0312 419 78 11 • **Faks:** 0312 425 28 01 - 395 22 71
- Web sayfası: www.fisek.org.tr
- Çalışma Ortamı Dergisi'nde yayınlanan yazılar, resimler kaynak gösterilerek kullanılabilir.
- Bu dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.
Bu bir HAKEMLİ dergidir.

- Çocuk Dostu'muz olanlara dergi ve kitaplarımız düzenli olarak gönderilmektedir. Sizleri de **Çocuk Dostu'muz** olarak görmek isteriz.
- Çalışma Ortamı Dergisi iki ayda bir yayınlanır.
(Yerel Süreli Yayın)
• ISSN 1302-3519
- **Sayı:** 121 • Mart - Nisan 2012
- **Ücretsizdir**
- **Yapım ve Basım:** Büyük Anadolu Medya Grup
İstanbul Cad. Elif Sk. Sütçü Kemal İşhanı No:7/188
İskitler 06060 ANKARA
Tel: 0312 384 30 70 (Pbx) • **Fax:** 0312 384 30 57
- Baskı Tarihi : 15 Mart 2012**